

de/da

Dosya konusu:
Kadının mücadelesi, erkeğin
krizi

Kadınlar haklarını ne kadar
biliyor? Kanunlar ne kadar
uygulanıyor? Erkekler neden
güçsüz ve öfkeli hissediyor?

Gülşah Seral: "Kadınların
görünmez emeği başkalarının
hesabına artı olarak
kaydediliyor."

Avukatlara sorduk: Kadınlar
haklarını alabiliyorlar mı?

Eleştirel Erkeklik İncelemeleri
İnisiyatifi ile söyleşi

Reklamın cinsiyeti mi olur?

Senin fıstığın değilim!

Doğu Asya'da değişen
maskülenite tanımı

Netflix: Çav Bella mı,
distopya mı?

Haziran/Temmuz 2018
Sayı: 3 10 TL

ISSN 2618-6403

9 772618 640008

İki ayda bir yayımlanır.
Yerel süreli yayın.

İmtiyaz sahibi:
De Da Dergi Yayıncılık Limited
Şirketi adına Irmak Akman

Yönetim yeri: Ortaköy Mah.
Ahmet Adnan Saygun Cad. No
66K/3
Beşiktaş, İstanbul

Sorumlu müdür: Irmak Akman

Dizgi ve tasarım:
Pelin Telyak

Kapak resmi:
Elif Mercan

Katkıda bulunanlar:
Aslı Altınışik, Özge Taylan,
Canan Gündüz, Elif Mercan,
Özlem Gökçe, Veysel Sönmez,
Mithat Erdoğan, Seda Sarhan,
Ali Açıkgöz, Ali Berk Perçiner

Baskı: ER-AY Basım Hizmetleri
Limited Şirketi
100. Yıl Mah. MAS-SİT 1. Cad.
No:191-1 34560
Bağcılar, İstanbul
(0 212) 629 0640

Baskı yeri ve tarihi: İstanbul,
Haziran 2018

Abonelik için:
De Da Dergi Yayıncılık Limited
Şirketi'nin
TR66 0006 2000 3570 0006 2932 42
numaralı hesabına yıllık abonelik
bedeli olan 50 TL'yi yatırmanız,
irmak@de-da-dergi.com adresine ise
adınızı, adresinizi, posta kodunuzu
ve aboneliğinizin hangi sayıdan
itibaren başlamasını istediğinizi
belirten bir E-mail göndermeniz
gerekmektedir.

de/da bu sayıda kadın hakları mücadelesinin geldiği noktayı ve son zamanlarda gittikçe daha çok dile getirilen “erkeklik krizi”ni ele alıyor. Aile ve iş hayatında erkeklerle mücadele etmek zorunda kalan kadınlar haklarını ne kadar biliyor? Kanunlar ne kadar uygulanıyor? Erkekler kendilerini neden güçsüz ve öfkeli hissediyor?

Bu konuyu seçerken medyada ve etrafımda gördüğüm örnekler kadar kendi tecrübelerimden de ilham aldığım bir gerçek. Kişisel detaylara fazla girmeden söyleyebileceğim tek şey var, üniversite mezunu ve çalışan bir kadın bile, evlendikten sonra değilse de çocuk sahibi olduktan sonra ülkemizde kadın-erkek eşitliğinin olmadığını net bir şekilde görüyor. Kadınlar ancak çocuk bakımı ile ilgili sorumluluklarını aile büyüklerine ya da bakıcı kadınlara devredebilirlerse çalışmaya devam edebiliyorlar. Çalışma hayatına dönseler bile çocukların bakımı, sağlığı ve gündelik işleri ile ilgili tüm sorumlulukları ve “zihinsel yük”ü taşımaya devam ediyorlar. Kreşler yetersiz ve esnek çalışma imkanı olmayan kadınlar, okul ve iş saatleri birbirini asla tutmadığı için uzun yıllar evlerinde yardımcı çalıştırmak zorunda kalıyorlar. Esnek çalışmak isteyen kadınlar kurumsal hayatta daha düşük pozisyonlara mahkum ediliyor ve işe yeterince bağlı olmamakla itham ediliyorlar. Sadece çocukların değil, yaşlı ve engelli aile üyelerinin bakım sorumluluğu da çoğunlukla kadınların üzerine kalıyor. Buna karşılık erkekler de kendilerine biçilen toplumsal cinsiyet rollerine uymaya çalışıyor, ev geçindirme ve statü kaygılarıyla boğuşuyorlar.

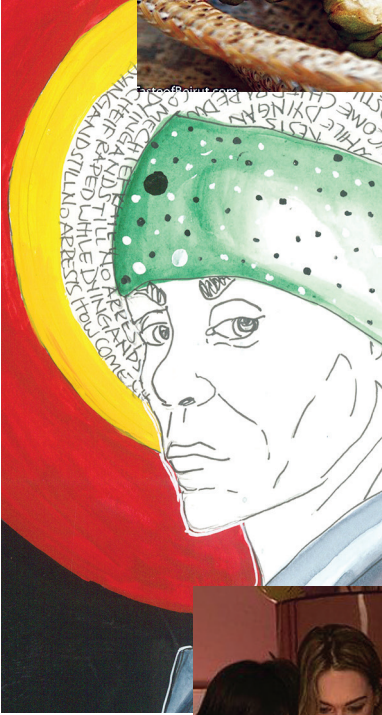
Ben bu sayıyı hazırlarken çok şey öğrendim, umarım okurlar için de güzel bir kaynak olabilir. Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği'nin *Haklarımız var* kitapçıklarını da şiddetle öneririm.

Mücadele demişken, elinizde tuttuğunuz dergiyi lütfen satın alarak, abone olarak ve sosyal medyada paylaşılarak destekleyin. Abonelik bilgileri hemen solda. Ayrıca girişimci kadınlar reklam vermek isterlerse özel indirimlerimiz mevcut.

Sevgilerimle,

Neler var?

Kadınların görünmez emeği başkalarının hesabına artı olarak kaydediliyor	7
Avukatlar anlatıyor: Kadınlar haklarını alabiliyorlar mı?	15
Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisiyatifi ile söyleşi	23
Reklamın cinsiyeti mi olur?	27
Murakami'nin düşündürdükleri	32
Senin fıstığın değilim	34
Kadınlar, billboardlar ve gri zonlar üzerine...	37
Bir Netflix yorumu: Çav Bella mı distopya mı?	41
Kürklü Venüs üzerine	45
Vinç kültürü	47

Katkıda bulunanlar

Irmak Akman

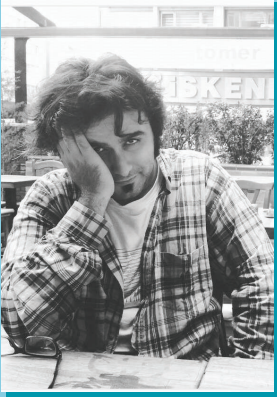
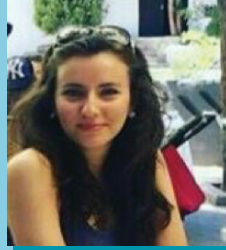
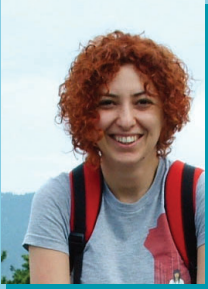
1984'te İzmir'de doğdu. Üniversite için gittiği Washington DC'de üç yıl, Münih'te bir yıl ve Londra'da dört yıl geçirdikten sonra 2010 yılında Türkiye'ye döndü. 2011'den bu yana İstanbul'da yaşıyor. 2011-2018 yılları arasında kurumsal bir şirkette araştırmacı ve danışman olarak çalıştı. Dört yaşında bir oğlu var. Şu sıralar ikinci oğlunun doğumuna hazırlanıyor ve *de/da* ile uğraşıyor.

Canan Gündüz

1984'te İzmir'de doğdu. Mesleki yurtdışı değişim programları ve zorunlu hizmeti dışında yaşamını İzmir'de sürdürdü. Özel bir hastanede göğüs hastalıkları uzmanı olarak çalışıyor ve bir yandan akademik çalışmalarını devam ettiriyor. Başından beri bir parçası olma şansını elde ettiği *de/da*'da amatör olarak ilgilendiği sinema ve müzik alanlarındaki yazılarıyla ve eleştirel gözlemleriyle karşınıza çıkmaya devam edecektir.

Mithat Erdoğan

1984 yılının 3 Eylül'ünde Adana'da doğdu. İktisat okumak için 18 yaşında geldiği İstanbul'da dört yıllık üniversite hayatını takiben on yıl vergi danışmanlığı yaptı. Yerde bulduğu kağıt parçalarını dahi çöpe atmadan evvel okuyacak meraka sahiptir. Sinefildir. 1996 yılından beri kesintisiz olarak mizah mecmualarını takip etmektedir. Şimdilerde Kayaköy-Fethiye'de ikamet etmektedir.

Özge Taylan

1988'de Ankara'da doğdu. Şu anda ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora çalışmalarına devam etmekte, çalışmaları uluslararası politik ekonomi ve uluslararası ilişkiler teorileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Yakın zamanda tez araştırması için Seul/Güney Kore'de bir akademik dönem geçirmiştir. Aynı zamanda, fotoğraf eğitimine devam etmekte, sokak, belgesel ve çağdaş sanat fotoğrafçılığına özel ilgi duymaktadır. Birçok karma sergide yer almış, sinematografik anlar yakalamanın peşinde olan bir amatördür.

Ali Açıköz

1987 Ankara doğumlu. Küreselleşme çalışmaları ve sosyoloji ile uğraşmışlığı var. Üniversite eğitimine Bilkent Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi doktorası yapmaya çalışarak devam ediyor. İhtiyaç duyduğunda yazı yazıyor.

Pelin Telyak

1975 İstanbul doğumlu. Eskişehir'de sinema-TV okudu. Dizi ve fotoğraf çekimlerinde prodüksiyon asistanlığı yaptı. Birkaç yıl reklam ajanslarında çalıştıktan sonra kendi şirketini kurarak Sivil Toplum Kuruluşları için tasarım yapmaya başladı. İki yıldır Londra'da yaşıyor, çalışıyor ve kızıyla büyüyor.

Aslı Altınışık

1993 İstanbul doğumlu. Üniversiteyi Doha'da okudu, bir yıl Londra'da yaşadı ve yüksek lisansını Beyrut'ta yaptı. Şimdilerde Avustralya'ya gitmeyi düşünüyor. Başta müzecilik olmak üzere kültür ve siyaset konularıyla ilgileniyor.

Özlem Gökçe

1986 Ankara doğumlu. 2008'de Ankara Üniversitesi Kore Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan mezun oldu. Aynı sene dil bursuyla Seul'e gönderildi. 10 ay kadar kaldıktan sonra Türkiye'ye döndü. Şu an Ankara Üniversitesi'nde bilişsel anlambilim ve Kore felsefesi üzerine doktora düzeyinde akademik çalışmalarını devam ettiriyor. Dil üzerine düşünmeyi, tiyatro izlemeyi ve kendisiyle baş başa vakit geçirmeyi çok seviyor. Fırsat buldukça şehirdeki düşünsel etkinlikleri takip ediyor.

Veysel Sönmez

1988'de Ankara'da doğdu. Ailesinin tayini nedeniyle 6 yaşında İstanbul'a taşındı ve tüm eğitim hayatıyla birlikte çalışma hayatının ilk yıllarını İstanbul'da geçirdi. Yaklaşık iki yıl bilişim ve enerji sektörlerinde çalıştıktan sonra 2015 yılında İrlanda'nın başkenti Dublin'e yerleşti ve burada da global bir internet firmasında Müşteri Yöneticisi olarak çalışıyor. Profesyonel bir Kadıköy hayranı olmakla beraber amatör olarak müzik, sinema ve politika ile ilgileniyor.

Elif Mercan

1990 yılında Tekirdağ'da doğdu. Kimya lisansı yaptığı yıllarda özel bir şirkete tişört tasarımları hazırladı. Mikro ve Nanoteknoloji alanında yüksek lisans yaparken araştırma görevlisi olarak çalıştı. O dönemlerden beri çeşitli kurumlara afiş ve logo tasarımları yapıyor, birkaç dergiye illüstrasyon hazırlıyor. Şu an Ankara'da ikamet ediyor.

Ali Berk Perçiner

2000 yılının Haziran ayında doğdu. Erken yaşta Fransız okuluna gitmesinin etkisiyle romantik klasikleri okudu ve bu durum onun edebiyata merak salmasına sebep oldu. Ortaokulun sonlarında biraz da hoca ve ailesinin teşvikiyle kendisi bir şeyler yazmaya başladı. Başlarda sadece şiir yazmasına karşın şu an deneme, inceleme gibi türlerde de ürün ortaya koyuyor. Çeşitli sanal platformlar ve yerel fanzinlerde çalışmaları yayımlandı.

Seda Sarhan

28 Kasım 1984 tarihinde İstanbul'da doğdu. İşletme mezunudur. Reklamcılık & Lojistik sektöründe yöneticilik yaptığı yıllar boyunca farklı disiplinlerde bir çok sanat eğitimlerine ve atölye çalışmalarına katılmıştır. 2017 Ekim ayı itibarıyla kurumsal hayattan ve İstanbul'dan ayrılarak, Fethiye/Kayaköy'e yerleşmiştir. Halihazırda sanat & zanaat atölyeleri organize etmekte ve bu atölyelerde bilfiil eğitmenlik yapmaktadır.

“Kadınların görünmez emeği başkalarının hesabına artı olarak kaydediliyor”

Irmak Akman, irmak@de-da-dergi.com

20 yıldır danışman ve eğitmen olarak Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği'nde çalışan Gülşah Seral'la derneğin faaliyetlerini, farklı alanlarda süregiden sorunları, kanunların uygulanıp uygulanmadığını ve çocuklarımızı toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinden mümkün olduğunca bağımsız yetiştirebilmek için neler yapabileceğimizi konuştuk.

Uzun yıllardır Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği'nde çalışıyorsunuz. Geçmişten günümüze derneğin çalışmalarıyla ilgili biraz bilgi verebilir misiniz?

Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği bu sene 25. yılını kutlayacak aslında. Türkiye'de kadın alanında çalışan en eski derneklerden bir tanesi. Ben ilk 97 yılında dernekle ilişkilendiğim. Benim 20 yılım doldu. Arada 20 yılımın 20 yılını orada geçirmediğim ama hep ilişkide oldum. Dernek ilk çıktığında 25

yıl önce aslında adını 93 yılında yine Viyana'da yapılan BM İnsan Hakları Konferansından alıyor. Orada ilk defa kadın hakları insan haklarıdır diye bir beyanatta bulunuldu. Çünkü insan hakları dendiğinde genelde herkesi kapsıyor diye düşünüldüğü fakat hayatta bilfiil bunun kadınlara, çocuklara, engellilere veya başka başka gruplara ilişkilendirilmemesinin tercih edildiği görüldüğü için böyle bir beyanata ihtiyaç duyulmuş. Kadının hakları insan haklarıdır. Kadının İnsan Hakları Derneği adını oradan alıyor zaten.

Kadın hareketi 80'lerden sonra haya-

ta geçen ilk hareketlerden birisi oldu Türkiye'de. Ondan sonra da kadın örgütleri yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladı. Mor Çatı da o zaman çıkan derneklerden biri. Ankara Kadın Dayanışma da öyle. Herkesin ilk çalıştığı konu, ilk kampanya, ilk so-kağa çıkma sebebimiz dayak, şiddet konusuydu. Bu konuda oturup inceleme yapmadım ama kadına yönelik şiddet muhtemelen pek çok yerde kadın hareketlerini harekete geçiren ilk konudur. Çünkü en can alıcı konu. Ekonomik şiddet var, duygusal şiddet var, psikolojik şiddet var; tüm bunlar hayatın ne yazık ki nahoş

bir parçası olabiliyor kadınlar için, fakat fiziksel şiddet hem en görünür olması, hem de uzun zaman pek çok yerde bu konuyla ilgili yasaların bile olmaması nedeniyle çok göz ardı edilmiş bir konu.

Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler’de önce bu konuda araştırmalar yapıldı. Ankara’da bir şiddet araştırması yaptı ilk kurucu arkadaşlar. Pınar İlkaracan, Leyla Gülçür ve daha sonra katılan İpek İlkaracan. “Kadın ve Hukuk” diye uluslararası bir araştırmayla Türkiye’de de büyük bir araştırma başladı. O dönemde Müslüman Toplumlarda Yaşayan Kadınlar Ağı diye bir ağ vardı. “Kadın ve Hukuk” araştırması şeriat olsun olmasın, din kurallarının sözlü yasalar diyebileceğimiz şekilde günlük yaşamı etkilediği ülkelerdeki kadınların yaptığı bir araştırmaydı. Biz bu konuda bir araştırma yaptık Marmara Bölgesi ve Doğu ve Güneydoğu Bölgelerini kapsayan. Çok kapsamlıydı. Pek çok çalışmanın belkemiğini oluşturdu.

“Kadın ve Hukuk” araştırmasının ortaya çıkardığı başlıca şeylerden biri şuydu: Kadınlar haklarını bilmiyorlar.

Bunları nasıl kullanabileceklerini bilmiyorlar. O yüzden de bu konuda ne yapabiliriz düşüncesiyle eskiden yasal okur yazarlık dediğimiz, kanunlar hakkında bilgilenecek, bunları nasıl uygulayabileceğimiz konusunda bilgilenecek için bir eğitim programı hazırlamaya başladık. Ve bu gayet

tabandan oldu. Programı ilk hazırlayan arkadaşların gidip mahallelerde kadınlara “kadınlarla ilgili bir eğitim programı sizce neyi içermelidir?” diye sormasıyla şekillendi. O yüzden de bence yıllar geçse de kadınlarla olan organik bağı asla koparmamış olan bir program. Çünkü bir odada oturup “ya kadınlar şunu öğrensin” diyen insanlar tarafından geliştirilmedi. O programı geliştirdik ve onunla beraber bazı yayınlar geliştirdik.

O dönemde bu belki daha da önemliydi çünkü o zaman daha Medeni Kanun ve Ceza Kanunu’nun 2002 ve 2005’teki yenileme çalışmaları henüz yapılmamıştı ve hukuk dili gerçekten çok ağırdı. Anlamak için gerçekten bir aracıya ihtiyaç vardı. Bir diğer açıdan da bu kanunlar eskimişti ve ayrımcı maddeler içeriyordu. Ceza Kanunu’nda mesela 2005 yılına kadar “tecavüz eden kişi tecavüze uğrayan kişiyle evlenirse ceza düşer” gibi bir madde vardı. Zaten kadına yönelik şiddet ile ilgili yasa maddeleri “toplumsal düzene karşı suçlar” gibi bir bölümün altında ele alınırdı. Bütün bunların ortadan kalkması aslında çok yenidir, 15 yıldan bile bahsetmiyoruz. Bu tür konularda Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler olarak hem kampanyalara katıldık, hem özellikle Türk Ceza Kanunu reformunda öncü bir rol oynadık.

Yerel ve ulusal çalışmalarımız sürerken uluslararası çalışmalara da katıldık. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, CEDAW vardır, bu sözleşme bir BM sözleşmesi ve Türkiye buna imza atmış ülkelerden bir tanesi. Anayasanın 90. Maddesine göre bu tür sözleşmeler bizim iç hukukumuzun üstündedir. O yüzden Türkiye’nin

bunlara uyması lazım. CEDAW’la ilgili olarak her ülke gözden geçirme süreçlerine uğruyor, “bunları bunları yapacağım demiştin ey ülke, yaptın mı?” Ülke de diyor ki yaptım. Ama burada STK’ların dahil olduğu bir gölge rapor süreci denen bir şey var. Aslında adı gölge değil, karanlıkta yaptığımız bir iş değil ama evet “bu ülke böyle böyle demişti ama bu ülke bunları bunları aslında yapmadı veya şu kadar yaptı,” diyerek işin içine daha objektif bir gözün katılmasına yardım eden bir süreç. Ve Kadının İnsan Hakları olarak biz buna çok başından beri dahil olduk. BM sürecinde çok aktif olan bir derneğiz.

Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı, 98’den beri Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile bir protokol imzalandıktan sonra 50 küsur ilde ve Kuzey Kıbrıs’ta uygulanmaya başladı. 15000’den fazla kadına ulaştı. 2012’de SHÇEK lağvedildikten ve Kadın Bakanlığı kaldırıldıktan sonra devletle olan ilişki eskisi kadar verimli gitmedi.

Yine hukuk alanında mıydı bu eğitim?

Bu eğitim 16 haftalık bir eğitim programı. Kısa adı KİHEP, Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı. KİHEP 3’er 4’er saatlik kapalı grup dediğimiz toplantılarla oluşuyor. Kapalı grup derken 16 hafta boyunca aynı insanların katılması lazım. Ay ben bu hafta geldim önümüzdeki hafta gelmeyeceğim değil. Çünkü evet temelinde hak kavramı ve hak bilinci var. Hukuk sistemi var. Fakat bunun bire bir her bir bireyi nasıl etkilediği nasıl etkilemediği konusunda paylaşımlar üzerinden yürüyen bir program.

Belli bir içerik var, belli bir bilgi var

aktarılmasını istediğimiz, onun nasıl aktarılacağına dair yönergelerimiz de var, fakat tabii katılımcıların programa getirdikleri oturumdan oturuma, ilden ile değişebiliyor. Program 25 yıldır uygulanıyor. Ben hem master eğiticilerinden birisiyim hem süper-vizörlerden bir tanesiyim.

Gözlemlediğim şeylerden bir tanesi neresi olursa olsun bireysel olarak yaşanan sıkıntılar tabii ki çok özel ama toplum çerçevesinde kadın olarak yaşanan sorunlar aslında birbirine çok benzer.

Katılımcılarla süpervizör ziyaretlerine gittiğimde, onlar konuşup tanışırken dediğim bir şey var. Buna çok yürekten inanıyorum. Ben 20 yıldır dernekteyim. Eğitim programı ilk dahil olduğum çalışmalardan da bir tanesiydi. Çok da özel bir yeri vardır. Bir yandan da iki bağımsız etki araştırması yapıldı. Bunu sadece biz söylemiyoruz dernek olarak. Kadınların yüzde 94'ü-95'i bu programdan sonra özgüvenim arttı diyor. Bunun yansımaları şiddeti durdurmak, eğitime geri dönmek, işyeri açmak gibi çok çok farklı şekillerde olabiliyor. Bütün bunları da biliyor olmak programın ne kadar özel olduğunu tekrar gösteren bir şey belki. Fakat hep dediğim şey şu: Keşke artık bu programa ihtiyaç duymuyor olsaydık. Ama 20 yılda Türkiye ya da dünya o noktaya evrilmiş değil. O yüzden toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak konusunda yapmamız gereken hala çok iş var.

SHÇEK lağvedildiğinden beri devletle yapmıyorsunuz sanırım bu eğitimi...

Eskiden SHÇEK'le devlet ve STK arasında çok iyi bir işbirliği vardı. Hatta uluslararası alanda ödül almış bir işbirliği vardı bu. İşbirliği yürümeye başlayınca hem mevcut kadın dernekleriyle hem de belediyelerle işbirliği yapmaya başladık. Çünkü biz bu eğitim programını ilk yaygınlaştırmaya başladığımız zamanlarda, 90'ların sonlarına doğru doğru dürüst dernek veya kadın örgütü hiç yoktu neredeyse. İşbirliği yapacak başka bir ortam, bir grup bulamıyorduk. Fakat 2012 sonrasında bu durum çok değişmiş durumda. Pek çok kadın örgütü var, bu bir. İkincisi, 20-25 yıl önce kadının insan hakları dediğiniz zaman kendilerini çok zeki zanneden insanlar "Hakkı erkek ismidir, kadın Hakkı yoktur," gibi şakalar yapıyorlardı. 20-25 yıl sonrasında nihayet böyle şeyler yapılmıyor. Kadının insan hakları bakış açısı tam oturmamış olsa da en azından bu ifadenin yerleşmiş olduğunu ve insanların bundan ne kastedildiğini artık anladığını düşünüyorum. Ve bu çerçevede de belediyelerde eşitlik birimleri kurulmaya başlandı. Belediyelerde bu tür birimlerin de kuruluyor olması onlarla da işbirliği yapmamız konusunda bir alan açtı diyebilirim. 2013'ten başlayarak eğitici eğitimlerine belediye temsilcilerinden ve kadın STK'larından arkadaşları almaya başladık. Şu anda 11 belediyeyle protokol imzalamış durumdayız. Hatta daha fazladır. Bunların bir kısmı İstanbul'da bir kısmı İzmir'de bir kısmı Ankara'da şimdilik. Diyarbakır'da böyle bir şeyi girmek üzereydik ama oraya kayyum atanınca böyle bir şey yapamadık. Şu an çalıştığımız her ilde belediyelerle protokol imzalamış değiliz ama STK'lar, kadın örgütleri ve belediyelerdeki birimlerle işbirliği yapıyoruz. Programa birisi katılmak isteyip

dernekle temasa geçerse en azından İstanbul'da yönlendirebileceğimiz belediyeler var. İstanbul'da ilk Kadıköy Belediyesi'yle imzaladık, çok yakın zamanda Şişli Belediyesi'yle imzaladık, Avcılar ve Beşiktaş'ta arkadaşlarımız var KİHEP uygulayan. Onlarla bu konularda görüşüyoruz. Beylikdüzü'nde var. Ankara'da özellikle Çankaya Belediyesi'yle çok güzel ve verimli bir işbirliğimiz var. İzmir'de sekiz-dokuz ayrı belediyeyle yürüyor bu tür çalışmalar, işbirliği protokolleri.

Bunlar çerçevesinde bazen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği seminerleri de yapıyoruz. Çünkü bir yandan mesele aslında hiçbir zaman sadece kadınları ilgilendiren bir mesele olmadı. Fakat dediğim gibi daha önceleri bu konuyu konuşmak bile kadınlık-erkeklik meselesi haline gelen bir şey oluyordu. Oysa bu herkesi ilgilendiren bir konu. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği seminerlerini karma gruplarla yapmaya başladık. Yine belediyelerin eşitlik birimleri veya kadın ve aile birimleri vasıtasıyla başladı bunlar. Gözlemlediğim şeylerden bir tanesi kadınlar da erkekler de bu konuda konuşmak istiyorlar. Çünkü kadınlık meselesi haline getirdiğimiz zaman bunu erkeklerde, tabii hepsi için konuşmam söz konusu değil, genellemelerden de hoşlanmıyorum ama, bir suçluluk duygusuyla mı, ama ben yapmıyorum duygusuyla mı, bir geri çekilme ve savunmaya geçme söz konusu olabiliyor. Savunmaya geçince kim olursa olsun işbirliği yapmak çok mümkün değil. O yüzden toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın/erkek hepimizi etkilediğini ortaya koymak ve o kanaldan ilerlemek çok önemli. Eskiden dediğim gibi bu konularda konuşmak karma gruplarda veya sadece erkek gruplarında çok kolay olmuyordu. Fakat şimdi toplumsal cinsiyet konusu daha fazla konuşulduğu için hiç olmazsa böyle bir şey mümkün artık. Ve bu bence

toplumsal cinsiyet denen şeyin, kadın ve erkeklere yüklenen rol, beklenti, anlam, davranış kalıplarının değişebilirliğini ortaya koyması açısından da çok önemli. Çünkü bir şey değişebilirse o zaman biz onu değiştirebiliriz. Bu değişmez ve katı bir kural değil. İnsan yapımı bir şey bu çizgiler ve bu ayrımlar. Ve bunları yapmamak da bizlerin elinde. Ama bütün bunları önce fark etmek lazım. Toplumsal cinsiyet eşitliği seminerleri 3-4 saat sürebiliyor katılımcı grubuna bağlı olarak. Mesela Çankaya Belediyesi'nin çalıştığı temizlik şirketiyle yaptığım seminerde sadece erkek çalışanlar vardı. Ama genelde belediyelerin içinde yaptığımızda çok daha karma gruplar oluyor.

Çalışanları için mi yapıyorlar genelde?

Evet. Bir yandan bizim yayınlarımız var türlü türlü. Dernek ilk 93'te ortaya çıktığında feminist yaklaşım ve bakış açısına sahip yayınlar daha doğru dürüst pek yoktu. Ama hukuk dilini sadeleştirmek bizim çok önem verdiğimiz şeylerden bir tanesiydi. 2002-2005'te Medeni Kanun, Ceza Kanunu değiştikten sonra evet dili çok rahatladı ama yine de okuması engellenmiş, yıllar önce okulu bırakmak zorunda kalmış bir insan için oturup anlaması ve inceliklerini ayırtabilmesi çok kolay olmayabiliyor. Uzmanlık gerektiren bir şey hukuk. Onun için buna yönelik dört tane kitapçığımız vardır bizim. *Haklarımız Var* serisi dediğimiz. Resimli, çizimlerle hukukla ilgili bir meseleyi anlatıp ondan sonra bu konuda neler yapılabilir konusuna giren *Haklarımız Var* ilk kitapçık 96'dan beri vardır, daha sonra en son *Ekonomik Haklarımız Var*'ı çıkardık 2016'da, o en yenisi. *Cinselliğimiz Var* ve *Doğurganlık Haklarımız Var* diye iki tane daha kitapçık vardır. Bunları bahsettiğim KİHEP eğitiminde de çok kullanırız. Bir yandan

araştırmalar yapıldığında araştırma makaleleri çıkar. Derneğin BM'deki deneyimleriyle ilgili olarak yaptığımız yayınlar var. Şimdi daha yeni medya araçlarını kullanmaya yönelik de farklı farklı videolar hazırlıyor arkadaşlar. 90'ların ortasında bizim derneğin NTV'de hazırladığı *Mor Dizi* diye bir dizi vardı. Şimdi on küsur yıllık bir şey ama dernek olarak kadınlara erişmek ve bu bilgilerin yaygınlaşmasını sağlamak için türlü türlü alanları, yöntemleri kullanmak konusunda her zaman açık olduk. Yeni yollar denedik, neler yapabiliriz, nasıl yaygınlaştırabiliriz? Çünkü KİHEP'e katılmanın şartlarından bir tanesi okur yazar olmak değil. Okur yazar olmayan bir kadının da bu bilgilerden faydalanmaya hakkı var. Bunun için görsel işitsel ortamlarda bilgilerin yaygınlaşmasını sağlamak çok önemli. O yüzden yayınlar bizim önemli çalışma alanlarımızdan bir tanesini oluşturuyor.

KİHEP eğitimleri sırasında kadınların bireysel hikayeleri farklı ama aslında sorunları ortak dediniz. Ne gibi temalar öne çıkıyor?

Eğitim programının içeriği de aslında ilk başta kadınlarla birebir oturularak hazırlanmış bir içerik. Ve bunun üzerinden yürüyor. Program 16 haftalık bir program. Öne çıkan şeyler aslında program akışının içinde olan şeyler. Programın başladığı noktalardan birisi önce hak kavramı nedir?

Hak nedir? Hak etmek nedir? Hak etmek aslında çok olumlu bir kavramdır. Ama “e bunu da hak ettin!”

Bu dayaağı hak ettin!” lafını söyleyen ve kabul eden de çok insan var.

Oysa hak öyle bir şey değil aslında. Hak kavramından sonra Medeni Kanun ve Ceza Kanunu'nda kadını ilgilendiren şeyler nelerdir onlara bakıyoruz altyapıyı sağlamak için, çünkü kadın olarak, birey olarak her birimizi etkileyen, sosyal hayatı düzenleyen yapılar kanunlar. O yüzden onları bilmek önemli. Evlenme durumunda boşanma söz konusu olursa veya şiddet durumunda neler yapılabilir konusu da konuştuğumuz şeylerden bir tanesi.

Bireysel olarak çok farklı farklı yaşanan ama pek çok kadının yaşadığı sorunlardan bir tanesi de şiddet. Bu eğitim programında iki hafta ayırdığımız bir konu. 2015'te galiba Hacettepe'nin yaptığı bir araştırmaya göre Türkiye'de fiziksel ve cinsel şiddet bir kere bile olsun yaşamış olan kadınların oranı %38. Her 10 kadından 4'ü. O yüzden 15-20 kişilik bir kadın grubunda mutlaka var. Ortaya çıkıyor mu çıkmıyor mu ayrı konu. Çünkü bu eğitim programlarında kimseyi iteklemek, zorlamak gibi bir şey asla söz konusu değil. Kişi kendini ne zaman hazır hissederse, bunu paylaşmak isterse o zaman paylaşır. Paylaşmazsa da paylaşmaz. Onun bileceği şeydir bu. Fakat programı uygulayan her birimizin aklında olan bir istatistik bu sonuçta. Şu anda oturduğumuz kafede bile 10'dan 4, çok basit. Ki özellikle fiziksel ve cinsel şiddet çok daha görünür etkileri olabilen şiddet türleri kadına yönelik olduğunda. Psikolojik ya da duygusal şiddet, ekonomik şiddet bunları birebir gözlemlemek söz konusu olmayabilir bile. Ama gözle görülmemesi etkisi olmadığı anlamına tabii ki gelmiyor. Eğitimde de

bahsederiz hatta, Türkçe'de dil yarası diye bir şey var. Dil yarasının çok doğru bir ifade olduğunu her zaman düşünmüşümdür.

Sonra ekonomik haklar, çalışma-çalışmama, çalışma isteği, bunun ne kadar mümkün olduğu konuları geliyor. Dernek kurucularından İpek İlkaracan'ın son dönemde yaptığı bir araştırma var ILO'yla. Kadınların çalışma oranı evlenene kadar çok daha yüksekken evlilikten sonra işten ayrılma ve işe geri dönmeme çok yaygın. Herkes çalışmak, ev dışında çalışmak zorunda değil hayatta, kadın veya erkek, o konuda bir şey demek istemiyorum, fakat evi çekip çevirmek ve çocuklara bakmak kadının işi olarak görüldüğü için ve bu konuda destekler ve kaynaklar sağlanmadığı için, yani kadınların çocuklarına bakması dışında sosyal devlet olarak başka şartlar sağlanmadığı için, kadınların ev dışında çalışma oranı yüzde 30 civarında oynayıp duruyor yıllardır. 24'e iniyor, 27'ye çıkıyor, 30'un çok üstüne hiçbir zaman çıkmadığını zannetmiyorum. Ama kadınların bakım emeğinin piyasa değeri aslında Türkiye'nin milli gelirinin yaklaşık üçte birine karşılık gelen bir miktar. Devlet olsun, işyerleri olsun, aileler olsun, herkes "kadınlar yapsın ve bundan mutlu olsun, otursun aşağı" düşüncesinde. Bir karşılığı olup olmaması meselesi, kadınlara bunun için para ödensin ödenmesin öyle bir şeyden bahsetmiyorum ama bunun bir değeri olduğunun görülmesi apayrı bir konu.

Burada çok ciddi bir emek var ve bu emek kadınların görünmez emeği olarak başkalarının hesabına artı olarak kaydedilip duruyor.

Evet çocuklar doğuyor ve yetiştirilmesi lazım, kesinlikle, ve o çocukların iyi yetiştirilebilmesi için de bazı şeyler lazım. Ama bütün bunları sorup sorgulamadan bir insanın üstüne yıkmak acaba ne kadar haklı bir şey?

Yaşlılar da aynı şekilde.

Aynen, yaşlı bakımı, engelli veya hasta aile üyesi varsa onların da bakımı bakım emeğinin bir parçası. Düşünün, bunlar bir de aslında uzmanlık gerektiren şeyler. Bu konuda herhangi bir donanımı olmadan bu insanlara "hadi sen bunu yap şimdi," demek de çok büyük haksızlık. Bir şey kötü giderse onun sorumluluğu ve onun suçu. Ama o donanıma sahip değil o insan. O donanımı sen ona vermeden bu işi ona yıktın. Burada haksızlık olarak gördüğümüz gerçekten çok şey var. Gruplarda tabii bunlar dile getiriliyor. Kanunlara göre 150 kadın işçiden fazla kadın işçi istihdam eden işyerlerinin kreş açması lazım. Ama tabii ki burada birbirinden ayrı bir sürü mesele var. Bir, bunun cezası o kadar düşük ki, cezayı ödeyip kurtuluyor. İkinci, 148 tane kadın işçi alıyor, 150 almıyor. Ama zaten beni düşündüren mesele şu: Peki erkek işçilerin çocuklarının hakları yok mu? Niye onların çocukları bundan faydalanamıyor? O kadar kadının görevi olarak görülen bir şey ki çocuk bakımı. Ama aslında burada çocukların haklarından da bahsediyoruz. Orada çocuklara yapılmış bir ayrımcılık da söz konusu oluyor bu durumda. Babası çalışıyorsa orada o kreşten faydalanamıyor o çocuk, annesi çalışmak zorunda gibi.

Tabii ekonomik alan çok geniş yapılan haksızlıklar açısından.

Bunlar bir kısmı. Ama özellikle kadınların hayatını etkileyen konular uygun fiyatta veya ücretsiz kreş olmaması, esnek çalışma saatlerinin söz konusu olmaması, çocuk doğurduktan sonra kadınların işe dönmelerini kolaylaştıracak, dilediği takdirde tabii ki, kolaylaştıracak ortamı hazırlayacak sistemlerin olmaması. Tamam evlendin, çocuk doğurduktan sonra çalışma hayatına dönmemesi ve iş gücü piyasasından tamamen kopması anlamına geliyor. Bu konuda İpek'in geliştirdiği Mor Ekonomi diye bir şey var. Internetten bulabilirsiniz muhtemelen. İş/aile hayatını uzlaştırmak üzerine sekiz-on ülkeyle yapmış olduğu bir araştırma var.

Kadınların birey olarak farklı yaşayıp yüz yüze konuşulduğunda ortaklaştı-

ğı bir başka konu toplumsal cinsiyetin farklı farklı yansımaları. Eğitimle ilgili olabilir, doğurganlıkla ilgili beklentiler ve nüfus politikaları olabilir. Bir ülkede kadınlara sadece bir çocuk yap denirken, başka bir ülkede sekiz tane yap denebiliyor. Kadının bir üreme makinesi olarak görülmesi ve kaç tane çocuk istiyor, hangi aralıklarla istiyor, bunu bedensel olarak yapmaya hazır mı, zihinsel olarak yapmaya hazır mı, tüm bunların göz ardı edildiği sistemler.

Cinsellik konuştuğumuz ayrı bir konu. Cinsellik çok tabu ve cinsellik adı altında pek çok kişinin hayatıyla ilgili kararlar, hayat deneyimleri çok baskılanıyor, dile getirilemez hale geliyor. İsteddiği bir şeyi giymek de olabilir, cinsel yönelimini istediği gibi yaşamak da olabilir. Cinsellik ama özellikle kadın cinselliği çok tabu bir mesele. O yüzden eğitimin sonlarına doğrudur cinsellik oturumları. Katılımcılar kendilerini güvende, konuşma konusunda rahat hissedebilsinler diye.

Toplumsal cinsiyet rollerine duyarlı çocuk eğitimi de baktığımız konulardan bir tanesi. Orada da pek çok kadında ve toplumda yaygın olan şu bakış açısını irdeliyoruz:

"E bu çocukları kadınlar yetiştiriyor. Biz kendi kendimize yapıyoruz. Biz yapmasak olmaz." Bunun olağanüstü ciddi bir haksızlık olduğunu her zaman düşünmüşümdür. Çünkü çocuklar fanusta yetişmiyorlar. Öyle olsa eminim kadınlar çocuklarına "git sen ileride eşini döv, şiddet uygula," demezler.

O yüzden toplumu, toplumun etkisini yok saymak bu tür konuları ele alırken yapılacak çok ciddi hatalardan bir tanesidir bence. O yüzden toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı çocuk eğitimi modülünde kendimize dönüp bakıp, birer kadın olarak “ben ne yaşadım çocukken ve bugünkü beni ve başka çocuklarla olan ilişkiyi nasıl etkiliyor” diye bakıp o bağlantıyı kurmayı hedefliyoruz. Ders kitapları, televizyon reklamları, diziler, hikaye kitapları, hep kurtarılan bir prenses, hep kurtaran beyaz atlı bir prens. Bu şekilde toplum tarafından da çok ciddi beslenen ve desteklenen yapılar olduğunu ortaya koymak çok önemli. Çünkü bu sorunu yaratanlar sadece kadınlar değil ve bu sorunu çözecek olanlar sadece kadınlar değiller. Ki bir de üstüne üstlük bu sorunlar kadın erkek hepimizi etkiliyor. O yüzden hep beraber oturup bunları nasıl çözeceğiz diye kafa yormazsak ortak bir yol bulmak çok da mümkün olmayabilir.

Programın içeriğinde sonra siyaset geliyor, kadın hareketi, feminizm ve kadın örgütlenmesi. KİHEP olarak eğitim programının amacı kadınları hem bireysel olarak bazı araçlarla donatmak, hem de bir grup olarak veya bir örgütlenmeye gidilecekse bir dernek olabilir, bir inisiyatif olabilir veya gidip mevcut yapılara dahil olmak da söz konusu olabilir, bireysel dönüşümün yanında toplumsal dönüşümü de etkileyecek şeylerin dahil edilmesi. Hareket nereden geldi, bireysel olarak siyasete gireceksem bunu nasıl yapabilirim? KİHEP’e katıldıktan sonra gidip muhtar olan arkadaşlarımız vardır, hatta Kıbrıs’taki arkadaşımız gitti milletvekili seçildi sonra, gerçi onu sadece KİHEP’e bağlamak mümkün değil, zaten Kıbrıs kadın hareketinde çok etkili bir insandı.

İki hafta da iletişim modülleri var. Benim haklarım varmış diye bir insanın gidip öğrendikten sonra bunları dile getirmesi çok önemli, ama nasıl dile getirdiği de çok önemli. Hiçbir zaman hiçbir katılımcının program yüzünden herhangi bir şekilde zarar görmesini asla istemeyiz. Onun önüne geçmek bizim için çok önemlidir. Onun sorumluluğu her zaman hissettiğimiz bir şey. O yüz-

den iki hafta da iletişim konuşulur. Orada da insanın kendine bakmasına yönelik alıştırmalar çalışmalar vardır. Çünkü iletişim konusunda Türkiye olarak çok zayıf olduğumuzu düşünüyorum. Televizyondaki konuşma programlarında bile millet devamlı birbirine bağırıyor. Kimse kimseyi dinlemeden sadece kendi kafasında ne varsa onu söylemeye yönelik orada oturuyor. İçeriğini çok dinlemiyor. O yüzden de “iletişim benden başlar” bakış açısıyla, benim ağzımdan karşıya nasıl gidiyor, karşıyı nasıl etkiliyor, ne oluyor, iletişim engelleri nedir, açık iletişim nedir, savunucu iletişim nedir, tüm bunları ele aldığımız oturumlar var. Katılımcılar genelde bu oturumlardan sonra aile fertleriyle daha rahat iletişim kurabildiklerini söylerler. Çocukları olsun, daha geniş aile olsun, eşleri dostları olsun.

KİHEP’te bütün bu konuları işlerken hem dediğim gibi bazı filmler gösteriyoruz, *Haklarımız Var* kitapçıklarını mutlaka dağıtıyoruz uygun oturumlarda, bir de oturumların her birinin kendine özel ekleri var. Bunları okuma yazma bilen bilmeyen ayrım göstermeden herkese dağıtırız. Çünkü kadın kendisi okuma yazma bilmiyor olabilir ama ailesinde bilen birisi olabilir. Zaten eklerin üstünden mutlaka geçilir. Maksat her kadın her şeyi bire bir ezberlesin değil, ama bir takım haklar var ve bunlar nerde bilsin en azından. Ha orada yazıyordu deyip dönüp oraya bakmak mümkün.

Eğitimlerde son dönemde çok dile getirilen bir konu, haklar var ama uygulanmıyor. Bu konuda hakikaten bazı sıkıntılar var. Bu da hayal kırıklığı yaratan bir durum haline gelebiliyor kadınların bireysel deneyimlerinde. Her zaman hukuk yoluna başvurmak arzu edilen sonucu getiremiyor. Orada da ama her zaman altını çizdiğim şey, “haklar var ama uygulanmıyor” çok genel ve çok geniş bir cümle. Çünkü her zaman da bu böyle olmuyor.

Her yerde haklara erişememek söz konusu değil; bazı

durumlarda yasalar gerçekten işliyor ve onların takipçisi olmak da bizim görevimiz.

O yüzden grup çalışması olarak KİHEP’in yürütmesi çok önemli. Çünkü bazı şeylerin bireysel olarak altından kalkmak zor olabilir gerçekten ama grup desteğini, duygusal desteği, psikolojik desteği alarak bazı adımları atmak, zor olsa da altından kalkılmasını bir nebze olsun kolaylaştırabiliyor, bu bir. İkincisi de yasalar yer yer, zaman zaman işlemiyor olabilir fakat bu yasalar var. Bu yasaların olmadığı bir ortamda bunları oluşturmaya yönelik bir çaba içinde olurduk. Yok olan bir şeyin oluşmasını sağlamak için harcanacak çaba daha fazla. Olanı korumaya yönelik harcanacak çaba farklı. O yüzden de hakların ne olduğunu bilmek gerçekten çok önemli. Bunları iyileştirmekten se korumaya yönelik bir dönem içinde olabiliriz ama en azından bu yasalar var. 2005’teki TCK reformu gerçekten reform niteliğindeydi ve orada elde edilen hakların kaybedilmemesi için harcanacak çabalar gerçekten çok önemli. Eskiden kadınların evlilik durumuna göre bile suçu işleyen kişinin aldığı ceza değişebiliyordu. Şimdi herkesin bir birey olarak görüldüğü bir sistem söz konusu. Bunları korumak gerçekten çok önemli. Şu anda da kadın hareketinin yaptığı şeylerden bir tanesi bu. Kadın hareketi Türkiye’de birçok konuda hızlı hareket eden bir hareket. 20-25 yıl önce gerçekten bir avuç kadın örgütü söz konusuyken şimdi bir kampanya için imza toplayalım dediğimizde 200-250 küsur kadın örgütünün imzası ile bir metni yaygınlaştırmak söz konusu olabiliyor. Bu gerçekten çok önemli. Bu 250 örgütün her konuda hemfikir olduğu anlamına gelmiyor. Fakat bu hareketi zenginleştirici, birbirimizden öğrenmemiz ve güçlenmemizi sağlayan bir şey. Bir yandan da kadın konusunda, kadınların haklarıyla ilgili can alıcı noktalarda çok hızlı bir şekilde fikir birliğine varabilmek çok önemli bir yetenek. Ve bu konuda da

Türkiye kadın hareketinin çok başarılı olduğunu düşünüyorum. Bunu yapabiliyoruz hala. Medya araçları bu konuda çok faydalı gerçekten. Hızlı bir şekilde birbirimizden haberdar olmamızı, iş bölümü yapıp o andaki kampanya neyi gerektiriyorsa onu bir araya getirip hızlıca hareket etmemizi sağlamakta gerçekten çok etkili.

Siz 20 yıldır Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği'nin parçasısınız ve kadın hareketinin bilfiil içindesiniz. Son zamanlarda şiddete uğrayan, cinsel istismara uğrayan, hatta öldürülen kadın sayısında bir artış var deniyor. Kadın Bakanlığı Aile Bakanlığı'na dönüştüğünden, SHÇEK lağvedildiğinden beri devletle işbirliğinizin sekteye uğradığını söylediniz. Hakim olan ideolojik hava sebebiyle kadınların yaşam standardında, haklarını hayata geçirebilme imkanlarında bir gerileme olduğunu düşünüyor musunuz?

Bazı şeylerin zorlaştığını düşünüyorum ancak burada verebileceğim cevaplar ancak Gülşah olarak gözlemlerime dayalı olabilir. Çünkü Türkiye'de veriye dayalı bilgi diye bir şey çok fazla yok. Evet, kadına yönelik cinayetler ya da kadına yönelik şiddet arttı deniyor. Bir yandan düşünüyorum evet artmış da olabilir gerçekten. Çünkü aradan geçen bu 20-25 yılda kadınlar da insandır ve hakları vardır görüşü, bakış açısı yaygınlaştıkça, kabul edildikçe, hani gökyüzü mavidir gibi bir şey bu ama bazı şeylerin altını çizmek gerekiyor herhalde, kadınlar da bunu daha fazla dile getirdikçe daha fazla şiddete uğruyor olmaları mümkün gerçekten. Bunu yadsımıyorum. Fakat 25 yıl önce oranlar neydi, hiçbir fikrimiz yok. O yüzden istatistiki veya bilimsel olarak evet yüzde şu kadar arttı demek söz konusu değil. Kafam diyor ki evet, fakat bir yandan da televizyon ve internet ile birlikte bu tür bilgilerin yaygınlaşma oranı da arttı. Eskiden olup da duymadığımız şeyleri mi duyuyoruz da şimdi o yüzden daha çok görünüyor? Hep

yaşanıyordu da yaşandığı yerde kalıyordu ve kimsenin haberi olmuyor muydu? Bilmiyorum. Ama tek bildiğim kadına yönelik şiddet hep vardı ve hala da var.

Kadınların hayatı zorlaştı mı? Gündelik hayata belki şu an çok yansımıyor olsa da sıkışma noktalarında, bir olay olduğu durumlarda kadınların haklara erişmesinde zorluklar olduğunu, olabileceğini görüyorum, düşünüyorum. Ama eşitsizlik her zaman var. O ne kadar değişti, daha öncesine göre daha kötü mü? İşgücü piyasasına baktığınız zaman devlet kurumlarında değil ama özel sektörde erkekler kadınlardan daha fazla kazanıyor. İlkokul mezunu insanlar arasındaki fark 200 lira ise üniversite düzeyinde 500 liraya kadar çıkabilen bir fark. Bunlar da 2015 verileri galiba. En son bildiğim araştırma bu. Baktığınız zaman kadınlar her gün bu tür şeylerle uğraşmak zorundalar. Dışarı çıktığı zaman üstüne başına dikkat eder kadınlar genelde, başıma bir şey gelmesin diye. Erkeklerin böyle bir düşünce, sıkıntı yaşadığı durumlar belki olabilir ama burada kadın oranı muhtemelen daha fazladır. Gündelik hayatta farkına varmadığımız şekillerde kadınların kendilerini korumaya alarak yaşadığını düşünüyorum. Bu eskiye göre nasıldı, bir fark var mı bu konuda? Elle tutulacak bir şey göremem ama 8 Mart yürüyüşünde hala "gecelerde bizim sokaklar da" dememiz bu konularda hala yol almamız gerektiğinin bir göstergesi mesela. Fakat bir yandan da oradaki renkli sloganların iyice çeşitlenmiş olması, hareketin farklı farklı konuları da dile getirmeye başlamış olduğunun göstergesi. Eskiden bu sorunlar yok muydu, vardı, ama belki konuşacak alan yoktu veya o noktaya henüz gelinmemişti. Bilemiyorum. Ama şimdi kadın hareketinin içindeki örgütler, örgütlenmeler de farklı farklı konuları alıp farklı konularda uzmanlaşır bir hale gelebildiler. Eskiden o kadar az örgüt olunca öyle bir şey söz konusu değildi.

Mesela Cinayetleri Durduracağız Platformu ve Bianet kadınlara yönelik şiddet ve cinayetler konusunda erişebildikleri verileri toplayabiliyorlar. Bir çaba var, o çabaları göz

ardı etmek doğru olmaz ama bunlar sadece basına yansıyan dışarıya yansıyan haberler. Bir devlet kurumunun bu konularla ilgili veri toplaması farklı bir şey olurdu. Mevcut durumu daha iyi yansıtan verilere sahip olmak sorunun çözümünde daha yardımcı ve faydalı bir şey olur.

Topluyorlar da paylaşmıyorlar mı acaba?

Topluyorlar mı onu da bilmiyorum.

Ekleme istediğiniz bir şey var mı?

Bana ilk mail yazdığında ne yazmıştın, "kadınların mücadelesi erkeklerin krizi," onu sonra düşündüm ben, hakikaten bu değil benim görüşüm. Bu sırf kadınların meselesi değil ve bu erkeklerin krizi de değil. Bu kriz hepimizi etkileyen bir kriz ve mesele. Bir kız çocuğuna "bisiklete binme, ağaca çıkma, top oynama" dediğiniz zaman o çocuğun bedensel gelişimini ihlal etmiş, önüne geçmiş ve o hakkını ihlal etmiş oluyor insanlar. Aynı derecede bir erkek çocuğuna da "erkekler ağlamaz, adam gibi ol," dendiği zaman o çocuğun duygusal gelişiminin önüne geçilmiş ve yine o çocuğun hakları ihlal edilmiş oluyor. Toplumsal cinsiyet eşitliği gündelik hayatta erişkinler arasında çatışmalara yol açan bir şey olarak görülebilir belki ama onun kökü ta çocukluğa bebekliğe kadar uzar. Bir kadın hamile olduğunda o kadına ilk sorulan soru genelde "Kaç haftalık? Sağlıklı mı? Sen iyi misin?" gibi sorular değildir. İlk önce cinsiyeti sorulur. Bir çocuk daha doğmadan çocuğun üstüne yüklenen şeyler var, hem insanlar tarafından bireysel olarak, hem toplum tarafından. Kimse fanus içinde yetişmediği için de bu baskı ve etkiler, "sen şöyle olmalısın, öyle olmazsan bak elalem ne der" gibi çocukları şekillendirme çabaları, insanların potansiyel olarak ulaşabileceği, kendisiyle ilgili en doyurucu ve en güzel noktaya ulaşmasını imkansız hale getiren şeyler çocuklukta başlıyor. O yüzden bu sadece kadınları ilgilendirmiyor. Herkesin meselesi. Oluşan kriz de hepimizi etkiliyor. Kadınları daha çok etkiliyor çünkü sözlü yasalar ve kurallara uymayan kadınların öldürülebileceği noktaya kadar gidiyor. Erkekler bunu

daha toplumsal alanda yaşıyorlar. Ama ev geçindirmek diye bir şey erkeklerin sorumluluğu olarak görülürken bunu yapamayınca kişiliğini sorgulaması, kendini sorgulaması, hatta intihar etmesi erkeklerin, bu da çok ciddi bir mesele. İnsanları kalıplara tıkmanın hiç kimse açısından faydası olmadığını düşünüyorum ve toplumsal cinsiyette eşitliği sağlamadan herkesin yaptığı bu. Kadın erkek olmayı bir ikilik olarak görmek de bunun içinde. Farklı farklı kadınlar, farklı farklı erkekler veya kendini kim nasıl tanımlıyorsa, söz konusu olabileceksen, A veya B'den başka hiçbir şey olmamasının da insanların kim olacaktıysa o insan olmasının önüne geçtiğini düşünüyorum. O yüzden yapılacak çok iş var.

Bir şey daha sorabilir miyim bu son söylediğinizle ilgili? Hani dediniz ya KİHEP'te kız ve erkek çocukların yetiştirilmesi konusunu ele alıyoruz... Mesela ne öneriyorsunuz o seminerlerde insanlara? Erkeklerin gelişimsel hızının farklı olduğunu, farklı risklere maruz kaldıklarını iddia eden çalışmalar var.

Her çocuğun gelişimsel hızı farklıdır. Kızlar arasında da farklar var, erkekler arasında da farklar var. O yüzden o çocuğun hızı neyse o çocuğun hızını gözlemlemek lazım. Erkekler şöyledir kızlar böyledir demek sınırlar getiriyor. Peki bu sınırın burasında olan kız çocuğu veya burasında olan oğlan çocuğuna ne olacak o zaman? Mesele burada o çocuk hangi noktada, onu gözlemleyebilmek. Gelişimsel hız konusunda farklı farklı ele alınmaları meselesine katılmıyorum. Çocuklara eşit fırsat tanımanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bisiklete binmek veya top oynamak uzaysal alanda hareket etmek, ben ve alan ilişkisini kurmayı geliştiren bir şey. Bloklarla oynamak matematik ve fen bilgisinin altyapısını geliştiren şeyler. Bunları sadece erkekler oynayabilir dedğiniz zaman kız çocuklarının zihinsel gelişiminin önüne geçmiş oluyorsunuz. Buna kimsenin hakkı yok. Bana göre bu bir çocuk hakkı ihlalidir. Aynı şekilde kızlar evcilik oynasın, yemek

yapsın, küçük anne olsun deniyor. İşin toplumsal cinsiyet rollerini destekleyen taraflarını bir kenara koyalım, aslında evcilik oynamak, bir ev ortamında ilişkilenecek dil gelişimini destekleyen bir şey. Veya diyelim ki oyuncak ayısına "ah acıktın mı?" demesi daha o yaşta kendisini bir başka insanın yerine koyarak o insanın, o varlığın kendisinden farklı ihtiyaçları olabileceği bakış açısını geliştiren bir şey... Bunlar da kişiler arası ilişkiyle ilgili olan şeyler. Erkek çocukları bunları yapamaz dedğiniz zaman da onların duygusal gelişiminin önüne geçmiş oluyorsunuz. Bu da bir insan hakları ihlali, çocuk hakları ihlali.

"O fırsatlar, oyuncaklar var ama erkekler hep top oynuyor kızlar da bebeklerle oynuyor," deniyor. Kimse fanusta yetişmiyor. Televizyondaki oyuncak reklamlarında kız çocukları bebeklerle oynuyorsa ve erkek çocukları hep topla oynuyorsa çocuklar da bunu öğrenirler. O yüzden çocuk yetiştiren anne, baba, öğretmen, teyze, hala, amca artık her kimse bu konuya duyarlı olup o gözle bakması gerekiyor.

Eşit fırsat tanındığını ve eşit fırsat tanındıktan sonra da beklenenin dışında tercihlerde bulunmanın bir cezası olmadığını görmek çocukların farklı farklı alanlardaki gelişiminin önünü açan bir şey haline gelir.

O fırsatları sağlamak ve o fırsatların kullanılabilmesini sağlamak önemli.

Bir diğer mesele, hiçbirimiz bir fanusta yaşamıyoruz. Toplumsal cinsiyet rolleri, baskısı her zaman herkesin üstünde var. Ben çocuğumu buna göre yetiştirmiyorum demek bir şey, ama çocuk dış dünyaya burununu çıkardığı an karşısına çıkacak

olan şeyler bunlar. O yüzden bunları sorgulayan bir bakış açısı geliştirmek çok daha sağlıklı. "Bu kitabı yazan insan böyle düşünmüş ama sen olsan sen ne yapardın bu durumda?" diye sorulabilir, olayı oradan alıp "evet burda bu var ama bir de sen bak bu olaya" denebilir. Bu konular ilk ortaya çıkıp uzun uzadıya konuşulduğu dönemlerde insanlar çocuklarının kitaplarının üstünden geçip, bütün doktorlar erkek olarak gösterilmişse göğüs çiziyorlardı veya okurken isimleri değiştiriyorlardı. Farklı örnekler bularak, "sofra kurmak kız işi ben yapmam," diyen bir oğlan çocuğuna "bilmem kim de erkek ama o sofrayı kuruyor," diye cevap verilebilir. Bir kız çocuğu için de aynı şey geçerli. Farklı örnekler bulabilmek önemli. Anne baba olarak çocuğun gelişmesine daha fazla dahil olmak önemli bir şey.

Ders kitaplarının önüne geçmek için bir şeyler yapmak her zaman lazım. Ne yazık ki dönüp dolaşıp hep toplumsal cinsiyet rollerini destekleyen resimler, metinler kullanılıyor. Ta 90'ların sonundan beri ders kitapları taranır, öneriler getirilir bunlar değişsin diye, ondan sonra yeni ders kitapları devreye girer, süreç hep baştan başlar. Ama bu konular çok parmaklı olduğu için her şeyi değiştirmek ilk etapta mümkün olmayabilir. Ama çocukların bakış açısını, kendi bakış açımızı etkilemek ve farklı bir gözle bakmak için bir şey yapabiliriz. Her şeyi kontrol edemeyiz ama kendimizle ilgili şeylere erişebiliriz hiç olmazsa. Bir yerden başlamak lazım diyorsak eşitlikçi olup ayrımcı olmamak, eşit fırsat tanıyorsak da o fırsatın seçiminin bir cezası olmadığını göstermek önemli. Onu seçtin ama seçmemen lazımdı duygusunu vermemek. Onu mu seçtin, tamam. O kadar. Ama herkes böyle değil tabii onu da bilmek lazım. O yüzden sorgulayan bir kafa çok önemli.

Avukatlar anlatıyor: Kadınlar haklarını alabiliyorlar mı?

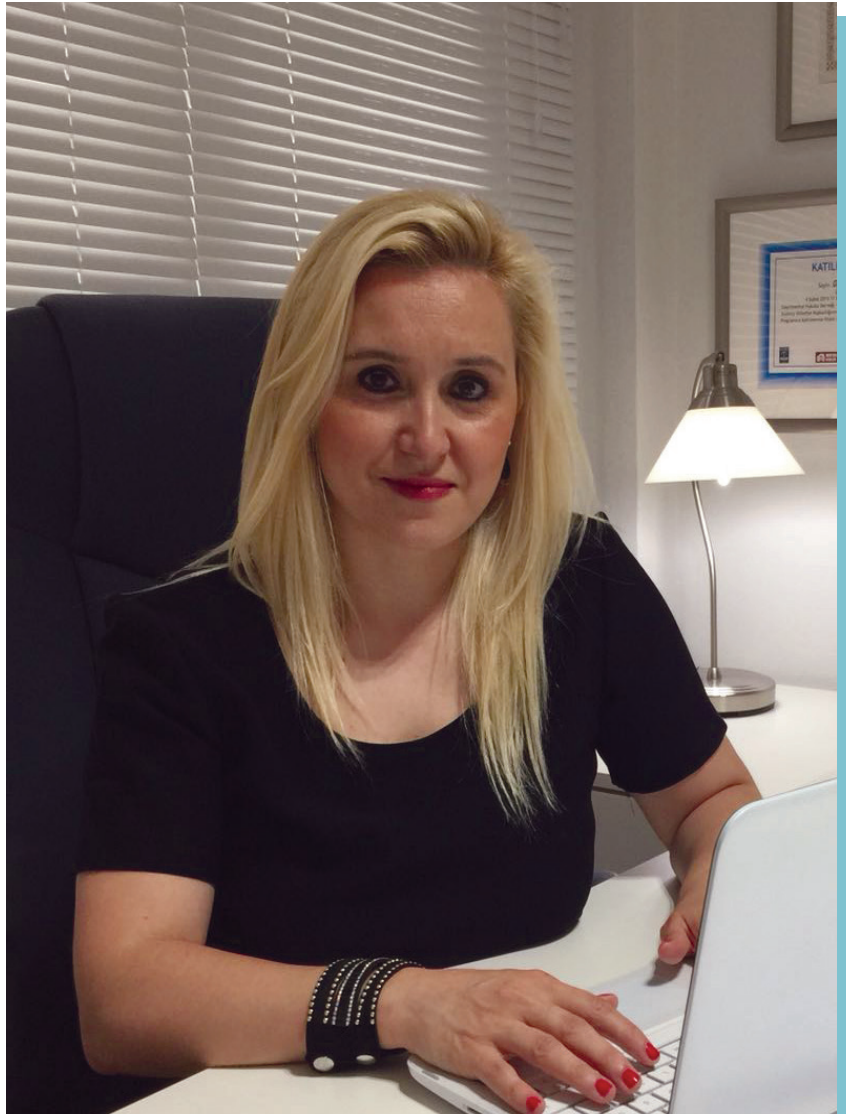
Irmak Akman, irmak@de-da-dergi.com

Tarhan Hukuk Bürosu'ndan Avukat Olay Tarhan ile kadınların 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve aile hukuku çerçevesindeki haklarını, Güngör Hukuk Bürosu'ndan Avukat Gözde İşçi Güngör ile ise iş hukuku kapsamındaki haklarını konuştuk.

Avukat Olay Tarhan: Toplumumuzda şiddet o kadar fazla ki, bazı olaylar arada eriyebiliyor

Avukat Olay Tarhan ile Altunizade'deki bürosunda buluştuk. Tarhan, eşi Mahmut Tarhan'la birlikte boşanma ve aile hukuku alanında çalışıyor. İstanbul Barosu'ndaki Kadın Hakları Merkezi'nin avukatlara yönelik düzenlediği bir semineri tamamlamalarının ardından Baro bünyesindeki Adli Yardım Bürosu onlara Beykoz bölgesinde şiddet gören kadınların dosyalarını göndermeye başlamış. Adli Yardım Bürosu, avukat tutacak maddi imkanı olmayan kişilere ücretsiz avukat tayin ediyor.

Tarhan'la ilk olarak medyada da sık sık gündeme gelen ve yeterliliği sorgulanan koruma ve uzaklaştırma kararlarını konuşmaya başlıyoruz. Tarhan, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 2012 yılında yasalaşmadan önceki dönemde 4320 sayılı kanunun olduğunu, ancak eski kanunun sadece aynı çatı altındaki aile bireylerine yöneltilen şiddeti kapsadığını, erkeklerin imam nikahlı eşlerine ya da sevgililerine gösterdiği şiddeti kapsamadığını anlatıyor. 6284 sayılı kanun ise aynı çatı altında olsun olmasın aile bireylerinin hepsini, kadınları, çocukları ve tek taraflı

ısrarlı takip mağdurlarını kapsıyor.

Kanun kapsamında koruyucu ve önleyici tedbirler adı altında iki çeşit tedbir yer alıyor. Acil durumlarda koruyucu tedbirlere başvuruluyor. Koruyucu tedbirleri Aile Mahkemesi hakimleri, kolluk amirleri ve mülki amirler verebiliyor. Kolluk amiri, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde şiddete uğrayan veya uğraması muhtemel kişiler ve beraberindeki çocuklar hakkında uygun barınma yeri sağlanması ve geçici koruma altına alınmasına karar verebiliyor. Mülki amir yine barınma yeri sağlanması, geçici maddi yardım yapılması, rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi, şiddet mağdurunun hayati tehlikesi bulunuyorsa geçici koruma verilmesi, çocuklarına kreş imkanı sağlanmasına karar veriyor. Hakim tarafından verilebilecek koruyucu tedbirler arasında ise mağdurun işyerinin değiştirilmesi, müşterek yerleşim yerinden ayrı yerleşim yeri belirlenmesi, kimlik ve ilgili diğer bilgi ve belgelerin değiştirilmesi ve hakimın takdiriyle belirlenebilecek benzer tedbirler yer alıyor.

Önleyici tedbirler arasında ise şiddet mağduruna karşı belirli söz ve davranışlarda bulunulmaması, müşterek konuttan veya bulunduğu yerden uzaklaştırılması ve müşterek konutun korunan kişiye tahsisi, korunan

kişiye ve bulundukları yerlere yaklaşmaması, ruhsatlı silahını teslim etmesi, çocuklarla kişisel ilişkinin refakatçi eşliğinde yapılması, sınırlandırılması veya kaldırılması, korunan kişinin yakınlarına, tanıklarına ve çocuklarına yaklaşmaması, korunan kişiyi iletişim araçlarıyla veya sair surette rahatsız etmemesi, alkol veya uyuşturucu bağımlılığının muayene ve tedavisinin sağlanması, boşanma davasına gerek olmadan velayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması konularında karar verilmesi gibi tedbirler yer alıyor. Çok acil durumlarda uzaklaştırma kararı gibi bazı önleyici tedbirlere kolluk amirleri de karar verebiliyor.

6284 numaralı kanunun önemli birkaç özelliği var. Birincisi, verilen kararların süreli olması. “Bu yasa süreli, önleyici ve geçici tedbirler içeriyor. Siz durumunuza göre eğer başınıza gelen olay devam ediyorsa süresi bittikten sonra yeniden başvuru yapabiliyorsunuz,” diyor Tarhan. İkincisi, şiddet mağdurunun tedbir kararı için başvuru yapmadığı ancak polise yansıyan durumlarda, kolluk amiri şikayet olmasa bile tedbir kararı verebiliyor veya polis ya da cumhuriyet başsavcısı olayı Aile Mahkemesi’ne sevk edebiliyor. Üçüncüsü, aile mahkemesi hakimi, mülki amir veya kolluk amiri karar

verirken şiddetin uygulandığına dair delil ve belge aramak zorunda değil. Kararlara iki hafta içinde itiraz edilebiliyor, yetkili mahkeme bir hafta içinde itirazı değerlendiriyor ve tedbir kararını iptal etmeye, korumaya ya da bir kısmını değiştirmeye karar verebiliyor. Kanun, tedbir kararının ihlal edilmesi durumunda ilk seferde üç ile beş gün, sonra 15 günle 30 gün arasında, toplam süresi altı ayı geçmeyecek şekilde zorlama hapsi cezasının verilebilmesini öngörüyor.

İtiraz mekanizmasına şüpheyle yaklaştığını gören Tarhan, mekanizmanın gerekli olduğunu çünkü bazı nadir durumlarda yasanın suistimal edilebildiğini söylüyor. Kanser hastası, erkek bir müvekkilinin eşinin, müşterek konutlarını kendi üzerine tahsis ettirebilmek için koruma tedbir kararı çıkarttığını, ancak itirazları sonucu kararın iptal edildiğini anlatıyor.

Tarhan’a, kamuoyunda 6284 numaralı kanunun uygulanmasıyla ilgili şüphelerden bahsediyorum. Tarhan, uygulamanın yetersiz olduğu görüşüne tam olarak katılmıyor. “Normalde artık kolluk kuvvetleri de, hekimlerimiz de bu konuda oldukça bilinçli. Daha sonra herhangi bir işlemle karşılaşmamak gereken neyse yapılıyor. Eskiden karakolu arıyorlardı. Ya siz barışın bir şey

olmazsınız deyip kolluk gidiyordu. Bu örnekler çok fazlalaşıp bu yönde talepler hem medya vasıtasıyla, hem vatandaş, hem sivil toplum örgütleri, hem de barolar tarafından iletilince artık bu tavır çok nadir görülüyor. Aile şiddetinin önlenmesiyle ilgili bürolar başka. Sizin ifadenizi normal karakolda almıyor, sizi hemen o büroya yönlendiriyor. Çünkü oradaki polisler eğitilmiş, olayın ciddiyeti ve ivediliği öncelik olduğu için daha hızlı hareket ediliyor ve vatandaş daha fazla öncelik gösteriliyor. Şimdi bu yasa olmasına rağmen ölen kadınlar da oluyor, bu yasa kötüye kullananlar da oluyor, yasanın yetersiz kaldığı anlar da oluyor. Ben cezaevinden karısına tehdit gönderen de biliyorum, kocasını aldatıp bu yasa sadece kocasına iftira etmek için kullanan da biliyorum. Ama genel olarak bence mağdur olana ciddi haklar veriliyor. Yerinde ve güzel uygulanırsa ve gerçekten hakkıyla uygulanırsa. Siz kendi durumunuzu doğru anlatabildiğinizde ve tabii ilgililerce doğru tespit edildiğinde. Ama kadın sığınma evlerinde de şiddetle karşılaşabiliyor. Şiddet toplumumuzun en büyük sorunu.”

Tarhan’a, Ocak ayında iki küçük kızını öldürüp intihar eden Ali Yardım’ı hatırlatıyorum. Anne Dilek Yardım Eylül 2017’de aile mahkemesinden 3 aylık koruma tedbir kararı almış, ama kararın çıkmasından dört gün sonra Ali Yardım Dilek Yardım’ı bıçakla tehdit etmişti. (Bazı haberlerde bıçakladığı ve yaralama davası açıldığı da yazıyor.) Bunun üzerine yedi gün zorlama hapsi yatmış, ama kararı ikinci defa ihlal etmişti. 15 günlük ikinci zorlama hapis cezasını ise, karar kendisine tebliğ edileme-

diği için yatmamıştı. Haberlerde çocuklarıyla ilişkisinin nasıl sınırlandırıldığı konusu yeterince açık olmamakla beraber, görüşmek için çocuklarını karakoldan aldığı belirtilmiş.

“Şiddet o kadar fazla ki toplumdumuzda. Bazı olaylar da eriyebiliyor arada. Yeterli olmuyor. Devlet evet bu kararı veriyor ama karşıdaki uygulamıyor. Siz ne kadar kaçır-maya çalışsanız da adam kafasına bunu takıyor ve takip ediyor. Kendi çocuğunu da öldürebiliyor. Gerçekten hasta ve yardıma muhtaç. Koruma dosyalarında çocukların durumu çok zor oluyor. Babaya uzaklaştırma alıyor. Bazı baba çaba sarfediyor görüşmek için, bazı baba çaba sarfetmiyor hiç umursamıyor yok oluyor. Bazısı da kadını zorlayıp tehdit etmek için görüşmek istiyor. Kaçıracağım diyor, kadına karşı en çok çocuk kullanılıyor. Burada olayın durumuna göre önleyici tedbirlerin ivedilikle verilmesi gerekiyor. Çocukla beraber baba ya da şiddeti uygulayan kimse, onunla beraber bir refakatçi. Bu bir pedagog olabilir veya bir aile büyüğü olabilir. Ama mesela o basına yansıyan o gencecik annenin iki çocuğunun öldürüldüğü dosyada babayla görüşme hiç verilmemeliydi. Kadının yeri ve kimliği değiştirilebilirdi.”

Tarhan, karşılaştığı bir başka olayı şöyle anlatıyor: “Ben çocuğuma defalarca cinsel istismarda bulunan adamın dosyasına da girdim. Anne sonradan farketmiş, çocuğun zihinsel geriliği var. Babanın defalarca çocuğa cinsel istismarda bulunduğu ortaya çıkıyor. Bunu ortaya çıkarmak çok zor, öz babası, adam o akşam tutuklanıyor ve daha sonra ailenin

diğer üyeleri kadını sürekli tehdit etti. Bizi de tehdit etti. Şikayetini çek, sen iftira atıyorsun, sen para için yapıyorsun, sen mal için yapıyorsun... Biz aile bireylerini şikayet ediyoruz rahat bırakmıyorlar. Kadın çocuğunun psikolojisini düzeltmeye çalışıyor sürekli, tedaviye Rehberlik ve Araştırma Merkezi’ne götürüyor aynı zamanda. Orada terapi alıyorlar, eğitim alıyorlar çocuğu iyileştirmek için. Ve sonunda adam cezaevinde vefat etti. Ama kadının çok büyük çilesi vardı. Çok büyük bir mücadele verdi. Üç çocuğu yanındaydı. İhbar etti ve çocukcağının ifadesi ve muayenesinde bu işin olduğu ortaya çıktı. Bu çok acı bir şey, bunu ispatlamak çok acı. Üstüne baba tamam o akşam tutuklandı gitti, boşanma davası açtı, aile sürekli tehdit ediyor ifadesini değiştirmesi için. Kadıncağz en sonunda yıldız gitti ifade verdi dilekçe koydurttu kızına ve kendisine. Neden, baskıdan. Tamam siz koruma alıyorsunuz, şikayet ediyorsunuz, sürekli polisi arıyorsunuz ama belli bir noktada insanlar dayanamıyorlar da. Ama mahkeme bu şikayetten vazgeçme dilekçesinin samimi olmadığına karar verdi, çok ciddi bir ceza verildi. Davaların şikayetten vazgeçmeyle düşmemesini sağlayacak yeni bir düzenleme de getirildi Türk Ceza Kanunu’nda.”

Hakimlerin ve diğer kamu görevlilerinin de tehditlere maruz kalıp kalmadığını soruyorum.

“Genelde hakimler o tehditlere aldırış etmiyorlar. Genel olarak şunu söyleyebilirim size. Hakimlerin, mahkemelerin yüzde 80’i mağdur olanın yanında. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nda mağdurlara

tanınan avukatlık da çok yaptık. Ben takip edip yapamıyorum 1.5-2 yıldır çocukla beraber o ceza hukuku avukatlığını. Orda ben çok çocuk dosyası aldım, mağdur çocuk dosyası aldım. Genelde hep çocuğun yanında oluyor.”

Kolluk birimlerinin ya da hakimlerin ihmali ya da hatalı kararı durumunda karşılaştıkları bir yaptırım olup olmadığını soruyorum.

“Bu ispatı çok zor bir şey. Bu düzgün ispatlanırsa tabii ki siz devlet tarafından devlet dairelerinde zarara uğradığınızda tazminat talep edebiliyorsunuz, haksız hapis cezalarında bile dava açabiliyorsunuz ama bunun ispatı çok zor. Mesela şu gibi bir durumda: Siz başvuruda bulundunuz. Dosyanızdaki belgelerde babanın defalarca şiddet uyguladığı, uyuşturucu kullandığı, çocuklarını dövdüğü, anneyi ölümle tehdit ettiğine ilişkin bilgi ve belgeleri sundunuz mahkeme hakimine. Buna rağmen hakim çocuklarla babanın görüşmesine karar verdi. Baba da aldı çocukları kaçırdı ve öldürdü. Dosyayla beraber siz daha sonra başvuru yaptığınızda tabii ki sorumlu. Ama somut dosyaları görmek lazım.”

“Evlilik içi tecavüzü ispatlamak çok zor”

Boşanma çok geniş bir konu, ama Olay Tarhan’dan kısaca bilgi vermesini rica ediyorum. Türk Medeni Kanunu’nda anlaşmalı ve çekişmeli boşanma olmak üzere iki tür boşanma olduğunu anlatıyor. Anlaşmalı boşanmada evliliğin en az bir yıldır devam ediyor olması, tarafların iradelerini hakim karşısında beyan

etmeleri ve mali konularda ve çocukların velayeti konusunda mutabakata varmış olmaları gerekiyor.

Çekişmeli boşanma için ise özel ve genel sebepler olabiliyor. Özel sebepler arasında zina, hayata kast, fena muamele, alkol/uyuşturucu madde kullanması, suç işleme, haysiyetsiz hayat sürme, terk ve akıl hastalığı yer alıyor. Bunlar mutlak boşanma nedenleri oluyor. Dava genel sebepten, yani evlilik birliğinin taraflardan ortak hayat sürmeleri beklenemeyecek şekilde sarsılması gerekçesiyle açılırsa, nedenlerin açıklanması ve karşı tarafın kusurlu, davayı açanın ise kusursuz veya daha az kusurlu olduğunu ispatlaması gerekiyor. Bu çerçevede içinde sunulabilecek nedenler her evlilik için farklılık gösterebiliyor. “Cinsel uyumsuzluk olabilir, kültür farklılığı olabilir, aile bireylerinin size kötü davranması olabilir, aynı konutta beraber oturmaya zorlama olabilir, güven sarsıcı/sadaksız davranışlar olabilir, cinsel ilişkiden kaçınma olabilir. Ev işlerini yapmaktan kaçınma olabilir. Çocukların bakım ve eğitimiyle ilgilenmeme olabilir. Evlilik sırlarının başkasına anlatılması olabilir. Eşin ahlaksız hayat sürmesi olabilir. Herkesin önünde hakaret edilmesi olabilir. Çok geniş. Herkesin kültür seviyesine göre hakaret kabul ettiği söz ve davranışlar da farklılık gösterebiliyor. Nasıl ispatlayacaksınız? Telefon kayıtları, tanık beyanları, otel kayıtları, video kamera görüntüleri, görsel yazılı iletişim vasıtaları, maddi kaynaklara ilişkin kayıtlar...”

Ceza Kanunu’na göre de suç olan evlilik içi tecavüzün de bu nedenler arasında sayılıp sayılamayacağını

soruyorum. “Kadınlar genelde boşanma davalarında ters ilişkiyi konu ediyorlar. Bize geldiklerinde özellikle eşin buna zorlamasını neden olarak yazıyoruz. Kadının birlikte olmak istememesinin ispatı çok zor ama yazıyorsunuz. Bunu başka şeylerle destekliyorsunuz.”

Çekişmeli boşanma davalarında, ya da boşanma kararının kesinleşmesinden itibaren bir yıl içinde karşı taraftan maddi/manevi tazminat talep edilebiliyor. “Bu evlilik birliği karşı tarafın kusuru nedeniyle biterse ve bunu ispatlarsanız, mevcut/muhtemel maddi menfaatlerinizin kaybını telafi etmek için maddi tazminata hükmediliyor. Evlilik birliğinin karşı tarafın kusuru nedeniyle bitmesi takdirinde, uğradığınız manevi zararlar, bu kusurlu davranışların size vermiş olduğu acı ve elemi karşılığında da manevi tazminata hükmediyor. Herkese göre maddi manevi tazminat rakamı değişiyor. Şimdi asgari ücretle geçinen bir ailede hakim kalkıp bir milyon lira tazminat veremez. Veya onun karısına attığı tokatla Türkiye’nin ünlü ailelerinden birinin oğlunun eşine attığı tokatın değeri aynı değil. Çünkü tazminat miktarları da kişilerin ekonomik ve sosyal düzeylerine göre belirleniyor.”

Erkeklerin ayrıldıkları eşlerine ne kadar süreyle nafaka vermeleri gerektiği de son zamanlarda sık sık gündeme gelen bir konu. “Boşanmayla beraber siz nafaka talebinde de bulunabiliyorsunuz kendiniz ve çocuklarınız için. Yoksulluk nafakası alabilmeniz için sizin kendi gelirinizin olmaması lazım, kusursuz olmanız lazım, bir de yoksulluğa düşmeniz gerekiyor. Yoksulluk

derecesi de kişiye göre değişiyor. Asgari ücretle yaşayan bir ailede kadın da tekstilde çalışıyorsa ona herhangi bir şey verilmiyor çünkü kocanın ekonomik düzeyi de belli. Ama büyük bir ailedeyseniz evlilik birliği bittiğinde yoksulluğa düşme dereceniz de size göre değişiktir. Yoksulluk nafakasının kalkması için ya kadının evlenmesi lazım, ya çalışmaya başlaması gerekiyor, ya da birlikliğinin yine mahkeme kararıyla ispatlanması lazım. Çocuklar ve eş için dava devamında tedbir nafakası talep ediyoruz. Karar kesinleşince çocukların velayetini almayan eş, diğer eşe iştirak nafakası ödüyor. Aynı zamanda kişisel ilişki, görüşme hakkını alıyor. Bunlar dışında boşanma davasıyla beraber ya da boşanma davası bittikten sonra ziynet eşyası alacağı davası açıyorsunuz. Türk Medeni Kanunu'nda 2002'den sonra edinilmiş mallara katılma rejimi var ama, ziynet eşyaları konusunda Yargıtay şöyle diyor: Düğün merasimi esnasında takılan takılar kadına bağışlanmış sayılır."

Tarhan, Medeni Kanun'da çocukların velayetinin taraflardan birine verilmesi öngörülse de, "11 No'lu Protokol ile Değişik İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'ye Ek 7 No'lu Protokol"ün onaylanmasının ardından çocukların velayetinin anne ve babaya ortak verilmesinin mümkün olduğunu ve özellikle anlaşmalı boşanma davalarında bunun artık tercih edilebildiğini söylüyor. Ortak velayet konusunu araştırdığımda, çocukların bakım emeğinin çoğunu annenin üstlenmesine rağmen, ortak velayet durumunda çocukla ilgili tüm kararlarda babanın da söz sahibi olmasının Türkiye'de boşanmış annelerin ha-

yatını daha da zorlaştıracasına dair yorumlar görüyorum.

Yargıtay'ın kararları aile hukukunda büyük önem taşıyor. Mesela son verilen kararlardan biri, bir annenin velayeti üzerinde olan çocuğuna kendi kızlık soyadını verebilmesine olanak tanıyor. Tarhan, çocuğuyla aynı soyadını taşımadığı için zorluk yaşayan boşanmış anneler için bu kararın çok olumlu olduğunu söylüyor.

Uzun röportajımızın sonunda Olay Tarhan'a mal paylaşımı konusunu soruyorum. Tarhan'ın anlattıklarına göre boşanma davasıyla birlikte veya boşanma davası kesinleştikten sonra mal rejiminin tasfiyesini de mahkemeden isteyebiliyorsunuz. Türk Medeni Kanunu'nda 2002 yılında yapılan bir değişiklik ile "edinilmiş mallara katılma rejimi" kabul edildi. Buna göre 1 Ocak 2002'den sonraki evlilikler ve daha eski evliliklerin 1 Ocak 2002'den sonraki dönemi için evlilik birliği içerisinde tarafların emeğiyle edindiği edinimlerde ve kişisel malların gelirlerinde diğer eşin katılma alacağı oluyor. Bu, çalışmayan eşin (genellikle kadının) lehine getirilmiş bir düzenleme. Çiftler edinilmiş mallara katılma rejimine katılmak istemezlerse evlilik birliğinin başlangıcında sözleşme yaparak mal ortaklığı ya da mal ayrılığı rejimlerini de seçebiliyorlar. Zina durumunda karşı tarafın mal hakkının verilmesine ya da indirimli verilmesine karar verilebiliyor.

Avukat Gözde İşçi Güngör: Mobbing bir işten çıkarma yöntemi olarak kullanılıyor

Avukat Gözde İşçi Güngör ile Güngör Hukuk Bürosu'nun Şişli'deki ofisinde buluştuk. Ben de yeni işten çıkartıldığım için iş hukukunda kadının hakları konusu özellikle ilgimi çekiyor. Önce işyerinde cinsel taciz ve mobbing'den, sonra da hamile ve doğum yapan kadınların işyerindeki haklarından bahsettik.

Güngör, işyerinde cinsel tacizin işveren ya da üçüncü bir şahıs tarafından yapılabileceğini, eğer üçüncü bir şahıs tarafından yapıldıysa ilk önce işvereni konuyla ilgili bilgilendirmek gerektiğini anlatıyor.

"İşverenin işçinin psikolojik ve bedensel bütünlüğünü ve onun sağlığını korumakla mükellef olduğuna dair Borçlar Kanunu'nda bir hüküm var. Eğer tacize uğrayan kadın işverene bildirirse, işveren daha fazla tacize uğramaması ve bu durumun sonlanması için gerekli önlemleri almak zorunda. Eğer bunları almazsa kadın işçinin bu durumda haklı nedenle fesih hakkı var. Ama uygulamada böyle bir şey bildirmediğinizde sizin de iş akdini pat diye feshedebilirler. Bunlar çok oluyor. Aslına bakarsanız orada mağdur sizsiniz, ama gelin görün ki ikinci kez mağdur edilen yine siz oluyorsunuz. Böyle bir durumda kadının tabii ki kıdem, ihbar tazminatı ve kötü niyet tazminatı hakkı doğar bu nedenle iş akdi feshedilirse. Eğer çalıştığı işyeri iş güvencesi kapsamındaysa, yani 30 kişiden fazla işçi çalıştırıyorsa işe iade davası açabilir. Sosyal Güvenlik Kurumu'na şikayette bulunabilir. Onun dışında Türk Ceza Kanunu'na göre de tabii ki taciz yapan suçlu. Onun dışında işveren taciz etmişse eğer yine kadının iş akdini haklı nedenle fesih hakkı var. Buna istinaden

maddi manevi tazminat isteyebilir. Yine savcılığa şikayette bulunur, kamu davası açılmasını sağlayabilir. Yine Sosyal Güvenlik Kurumu'na da şikayet ederek bu hususun araştırılmasını isteyebilir.”

Mobbing durumunda da işçiye haklı nedenle fesih hakkı doğuyor, ancak işçinin maruz kaldığı psikolojik

şiddetin sistematik olması, en az altı aydır devam ediyor olması ve işçiye işyerinden uzaklaştırmak, onun işi bırakmasını sağlamak amacıyla yapılıyor olması şartları aranıyor. Mobbing'i kanıtlamak için yazılı delil bulmak zor. Halihazırda o işyerinde çalışan tanıklar ise işlerini kaybetme korkusuyla tanıklık yapmak istemeyebiliyorlar. Aynı dönemde işten

ayrılmış kişiler tanıklık yapabiliyor. Güngör, sıkça rastlanan mobbing olaylarından şöyle örnekler veriyor: “Mesela kadın işçiye iş vermemeye başlıyorlar. Elindeki müşterileri alıyor. Ona onun yapması gerekenden daha az iş veriyor. E-maillerle ispatlanacak durumlar olabilir. Mobbing'e uğrayan kadınların sistematik şekilde mailleri saklamasını öneririm. Onun dışında tanık bir numaralı delil. Onu bulabilirlerse artık mobbing davalarından güzel sonuçlar çıkıyor.”

İş Kanunu'nda kadınların hamilelik nedeniyle işten çıkarılamayacağı açıkça belirtilmiş olmasına rağmen, aksi örneklerle sık sık karşılaştığını söylüyor Tarhan.

“Kadınların kurumsal hayattan uzaklaştırılmak istendiklerini çok açık görüyoruz zaten. Hamile kadınlar işten çıkartılıyor, doğum iznine çıkıyorsunuz doğum izninden döndükten sonra size aynı işleri vermiyorlar, o da bir anlamda psikolojik şiddet, mobbing oluyor. Doğum iznine çıkartılırken işten çıkarılanlar var. Daha ilk baştan, iş sözleşmesi yapılırken hamile kalmama şartı konulan iş sözleşmelerini dahi gördüm. Tabii ki onun hiçbir geçerliliği yok. Bunu sözleşmeye koymadan da yapabiliyorlar. Sözlü olarak da hamile kalırsan çıkartırız, ya da hamile kalmama şartıyla alıyoruz seni diyebiliyorlar. Ciddi büyük şirketlerin bile bunu yaptığını biliyorum. Sözleşmeye koymasa bile bunu sözlü olarak söyleyip bir baskı aracı olarak kullanıyor.”

İşverenler hamile işçiye doğumdan önce sekiz hafta, doğumdan sonra sekiz hafta izin vermek zorunda. Doğumdan üç hafta öncesine kadar çalışabileceğinizi belgellerseniz doğumdan sonraki izniniz 13 haftaya

kadar çıkabiliyor. Bu izin sonunda altı ay ücretsiz izin alabilme hakkınız var. Hamilelik boyunca periyodik muayeneleriniz için izin veriyorlar ve doğumdan sonra bebek bir yaşına gelinceye kadar günde bir buçuk saat süt izni kullanabiliyorsunuz.

2016 yılında yürürlüğe giren kısmi çalışma düzenlemesi ise, Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği'nin Ekonomik Haklarımız Var kitapçığında şöyle açıklanıyor:

“2016 yılında ise iş-yaşam dengesi sorununu hedef alan ve kadın istihdamını desteklemeyi amaçlayan bir yasal düzenleme yürürlüğe girdi. Yeni düzenleme kadınlara 4 aylık ücretli annelik iznini takiben ilk çocukta 2 ay, ikinci çocukta 4 ay ve üçüncü çocukta 6 ay olmak üzere kısmi zamanlı çalışma hakkı tanıyor. Ayrıca annelik iznini takiben, ister anne ister babanın kullanımına açık olmak üzere, ebeveynlere çocuk ilköğretim yaşına gelene kadar kısmi zamanlı çalışma hakkı sunuyor.

İş-yaşam dengesini destekler gibi görünen bu yeni düzenlemede annelik izni çocuk sayısına göre 10 aya kadar uzatılırken, babalık izni 5 günle (memurlar için 10 gün) kısıtlı kalmaya devam ediyor. Üstelik her ne kadar “ebeveyn izni” dense de, çocuk 6 yaşına gelene kadar tanınan kısmi zamanlı çalışma ve ebeveyn izni düzenlemesinin toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak daha

çok anneler tarafından kullanılacağı açıktır.”

Dernek, bu düzenlemelerin kreş yetersizliğini telafi etmediği gibi, kadınların işe alımı ve terfilerini zorlaştıracaklarını ve ebeveyn izni kullanan kadınları düşük statülü işlere mahkum edeceğini iddia ediyor.

Ayrıca 100-150 arası kadın işçi çalıştıran işyerlerinde emzirme odası ve kadın işçi sayısı 150'nin üzerindeyse kreş olması gerekiyor. Kreş açma yükümlülüğüne uymayan işyerlerine ise yükümlülüğün yerine getirilmediğinin tespit edildiği tarihten itibaren her ay için idari para cezası uygulanıyor. Kreş açmama cezası, 2018 itibarıyla az tehlikeli işyerleri için 2317 TL, tehlikeli işyerleri için 3090 TL, çok tehlikeli işyerleri için ise 4635 TL. Cezaların, kreş açma maliyetinin çok altında kalması nedeniyle işyerleri ceza ödemeyi tercih ediyor.

Güngör, hamilelik nedeniyle işten çıkarılan kadınların, çalıştıkları işyerinde 30 işçiden fazla çalışıyorsa işe iade davası açabileceğini, 30 işçiden az kişi çalışıyorsa ise ihbar, kıdem ve kötü niyet tazminatı isteme hakkı olduğunu söylüyor. “Aslında hem kötü niyetli bir çıkarma olduğu için kötü niyet tazminatı, hem de kadınlar diğer işçilerle eşit işlem görmediği için tazminata hükmedilmeli ama ikisinden birini veriyor mahkemeler.”

Güngör, kadınların ayrıca evlilik nedeniyle tazminatlı işten ayrılma hakkı olduğunu, bunu bazı kadınların iş değiştirmek ya da iş kurmak için bir fırsat olarak gördüğünü ama bu düzenlemenin genelde kadınları iş hayatından ve kurumsal hayattan uzaklaştırdığını söylüyor.

Güngör'e, İş Kanunu'nun beşinci maddesinde tanımlanan eşit davranma ilkesi çerçevesinde, cinsiyeti nedeniyle aynı işi yapan bir erkekten daha az maaş aldığını iddia eden bir kadının tazminat hakkı olup olmayacağını soruyorum.

“Zor. Her anlamda eşit misiniz acaba? Belki onun okuduğu okullar daha fazladır. Daha önceki tecrübeleri biraz daha fazladır. Kıdemi daha fazla olabilir. Sadece erkek olduğu için bunu yapıyor da olabilir. Ama sunacağı mazeretler olabilir ne yazık ki. Dediğim gibi psikolojik şiddet, mobbing bile yeni yeni yerleşiyor hukukumuzda. Soyut, ispatlanması zor şeyler. Bariz cinsel tacizi bile ispatlamak zor. Çünkü onu görüp dillendirecek kişiler bulmak, tanıklar bulmak çok zor.”

Güngör işçilerin hakları konusunda gittikçe daha çok bilinçlendiğini ve daha sık yargı yoluna başvurduklarını anlatıyor.

“İşçilerin de gözü açıldı. Bazen haklı olmadıkları halde dava açanı dahi görüyoruz. Ama genel olarak tabii ki

işçiler mağdur ediliyor. Şartları çok ağır, çok zor, ücretler düşük, çoğu zaman SGK'lar tam yatmıyor, daha düştükten yatıyor, yani öyle olunca tabii ki işçiler çok ağır şartlarda çalışıyorlar ve çok anlaşılabilir dava açmaları. Zaten olması gereken o. Neden hakkınızı yendiği halde aramayasınız ki? İkale denen bir sözleşme var. İyilikle, güzellikle zaten hakkını vererek bir işçiyle yollarını ayırmaya çalıştığında akıllı selim bir insan bunu olumsuz karşılamıyor. İlla ki bu yola yanaşılıyor çünkü davalar da çok uzun sürüyor. Nereden baksanız iki sene, üç sene, dört sene... Bunların sonuçlanıp istinaf aşamasından, Yargıtay aşamasından geçip kesinleşmesi zaten yıllar alıyor. İnsanlar diyorlar ki az olsun, biraz daha az uğraşalım ama param cebimde olsun. O anlamda anlaşmak mantıklı da olabiliyor. Bu arabuluculuk da o nedenle geldi aslında bakarsanız. İşçiler ya da işverenler iş hukukundan kaynaklı birbirlerine dava açmadan önce mutlaka arabuluculuğa başvurmak zorunda. Arabulucu onları bir araya getiriyor.”

Son olarak Güngör'e evlerde ev hizmetlisi ve bakıcı olarak çalışan kadınların iş hukuku çerçevesinde ne gibi hakları olduğunu soruyorum.

“Hala İş Kanunu'na tabi değiller. Öyle olunca da işçi olarak geçmedikleri için ne yazık ki hala kıdem ihbar

tazminatı hakları yok. Ama Yargıtay'dan aksi yönde kararlar çıkmaya başladı. Belki de yakın zamanda bir düzenleme de olabilir. Mesela temizlik işlerinde çalışanların da sigorta hakkı yoktu, sigortalamayabiliyordunuz ama artık mutlaka onları haftada bir gün de gelseler sigortalamak gerekiyor. Bunlar güzel gelişmeler.”

Yazıyı Güngör'ün kadınların iş hayatında uğradığı ayrımcılıkla ilgili tespitleriyle bitirelim.

“Kadınların iş hayatında her anlamda işi zor. Bir yandan zaten uzaklaştırılmak isteniyorlar. Bir yandan da işverenler eşit işlem borcuna aykırı davranabiliyorlar. Önce bir bakıyorlar kadına, evliyse eğer hemen akıllarda acaba hamile kalır mı, gider mi sorusu oluyor. Çocukluysa çocuğun şusu olacak busu olacak hastalığı olacak diye düşünülüyor. Her anlamda kadınlar hep dezavantajlılar. Bir-sıfır yenik başlıyorlar. Ama anneliğin ya da kadın olmanın işverene getirdiği iyilikler, güzellikler hep gözardı ediliyor. Bir kadının ya da annenin işine sarılması, iş arkadaşlarıyla ilişkisi, bağlılığı her zaman çok daha farklı olur. Ama bunlar her zaman görülüyor, göz ardı ediliyor. Hep negatif anlamda ayrımcılık yapılıyor. Risk olarak görülüyor. Keşke kadınlar daha çok söz sahibi olsalar her anlamda. Hem işyerlerinde hem ülke yönetiminde. Biz de elimizden

geldiği kadar kadınların haklarını alması için uğraşıyoruz. Ama tabii ki kadınların sindirilmeden başlarına geleni açıkça söylemeleri gerekiyor. Bazen eşlerine bile açamıyorlar ki, hukuki yollara başvursunlar. Yeri geliyor yaşadıklarını kendilerine itiraf edemiyorlar. Buna göz yummak zorunda kalıyorlar çünkü hayat zaten zor, maddi anlamda zaten herkesin bir işe ihtiyacı var. İşten ayrılmak her anlamda çok sarsıcı olabilir kadın için. Hayatını yalnız idame ettirmeye çalışan kadınlar var, eşinden boşanmış kadınlar. Onlar için daha da zor bir de çocukları varsa. O yüzden dediğim gibi keşke daha çok mücadele edebilsek, karar verici pozisyonda daha çok olsak, çünkü halden anlıyor kadınlar. Erkeğin halinden de kadının halinden de anlıyorlar çoğu zaman.”

Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisiyatifi ile söyleşi

Ali Açıkgoz, aliacikgz@gmail.com

Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisiyatifi'ne (EEİİ) İnisiyatifin Ankara'daki üyelerinden Selin Akyüz aracılığıyla ulaştık. Böylece EEİİ'nin üyeleriyle küçük bir söyleşi gerçekleştirdik. "Erkeklik çalışmaları" alanında halihazırda araştırma yapmakta olan, oldukça farklı akademik alanlardan ve farklı ülke ve şehirlerdeki kurumlardan gelen bilim insanları ve aktivistlerden kurulu bu gruba son bir yıl içinde gerçekleşen birtakım gelişmeleri ve bunları nasıl anlayabileceğimizi sorduk. "Kriz" ve "mücadele"nin nasıl yorumlanabileceği konusunda yakın geçmişteki olaylardan örneklerle başvurarak konunun uzmanlarından fikir almaya çalıştık.

İnisiyatife katkıda bulunan araştırmacı ve aktivistler, ortaya koydukları çalışmalar ve çıkardıkları dergiyle ilgili detaylı bilgilere şu web sitesinden ulaşabilirsiniz: <http://www.masculinitiesjournal.org/>

Öncelikle "Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisiyatifi" kimdir? Amacınız nedir?

"Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisiyatifi" sosyoloji, psikoloji, edebiyat, siyasal bilimler, felsefe, medya çalışmaları gibi farklı alanlardan araştırmacıların ve aktivistlerin oluşturduğu bağımsız bir çalışma grubu kurma fikriyle ortaya çıkmıştır. Türkiye'de pek örneği görülmemiş, herhangi bir kuruma bağlı olmayan, kendi içinde hiyerarşiyi reddeden ve eşitlerin birliği esası üzerine kurulu bu çalışma grubu, 2013 yılından beri bir inisiyatif olarak yoluna devam etmektedir.

EEİİ, feminizm, LGBTQ ve toplumsal cinsiyet çalışmaları ve aktivizmlerinin açtığı yollardan ve onlarla dirsek teması içinde ilerleyerek, erkekliklerin eleştirisini yapan herkesi bir araya getirmeyi amaçlar. Temelde eleştirel erkeklik çalışmalarına olan ilginin ve konuyla ilgili farkındalığın artmasını hedefleyen EEİİ, toplumsal cinsiyet eşitliği savunusu, cinsiyetlendirilmiş kimliklerin

Çizim: Elif Mercan

sorunsallaştırılması, profeminist erkek aktivizminin ve de feminizm ve LGBTQ aktivizmlerinin desteklenmesi gibi konularda çalışmalar sürdürmektedir. Bu çalışmalar dahilinde toplantılar, atölye çalışmaları ve uluslararası bir sempozyum yapmış; erkekler ve erkeklikler üzerine Türkiye'deki ilk hakemli dergi olma niteliğini taşıyan *Masculinities: A Journal of Identity and Culture / Erkeklikler: Bir Kimlik ve Kültür Dergisi* adlı bir dergi yayımlamaya başlamıştır.

Amacınız nedir sorusunun cevabını eleştirel erkeklik çalışmaları çerçevesinde de cevaplandırmak önemli. Eleştirel erkeklik çalışmaları, 1970'li yılların ortasından itibaren Michael Kimmel, Raewyn Connell, Jeff Hearn, Victor Siedler, Bob Pease gibi öncül isimlerin daha çok sosyoloji alanında yaptıkları çalışmalarla kendisine bir yer edindi ve bu alan akademide daha çok sosyolojik bir perspektiften incelendi. Ancak son yıllarda, giderek daha çeşitli bir yelpazede sayıca daha fazla çalışma yürütülüyor. Bugün popüler müzikten siyasete, edebiyattan moda, sinemadan militarizme, dinden spora, psikolojiden hayvan haklarına kadar birçok alanda hakim söylemin belirli

erkeklik rollerini nasıl ürettiği, bu rollerin süreç içinde nasıl kurumsallaştığı ve kendisini evrensel ve mutlak değişmez hakikat olarak dayattığı inceleniyor. İnisiyatifimizin amacı bu çalışmalara katkı sunmak ve bu alanı Türkiye içinde bir araştırma alanı olarak belirginleştirmektir.

Son bir yıl içinde “#metoo” hareketi, Suriye iç savaşının kadın kurbanlarının insani yardım karşılığında cinsel ilişkiye zorlanması gibi skandalların ortaya çıkışına şahit olduk. Yine bu son bir yıl içinde neredeyse her ülkede kurumsal yapılar içinde erkek egemen ve cinselliği kadınlara karşı bir silah olarak kullanan ve kurumsallaşmış eğilimler yeniden su yüzüne çıktı. Ancak geçmişten farklı olarak bu duruma karşı yükselen sesler ve ardından yaşananlar daha önce görülmemiş bir düzeye ulaştı. Buradan bakarsak “erkekliğin” küresel çapta bir kriz içine girdiğini düşünebilir miyiz? Eğer öyleyse bu kriz nasıl çıkmıştır? Neden kaynaklanmaktadır?

“#Metoo” hareketi şimdiye kadar üzeri örtülmüş pek çok taciz vakasını ortaya çıkarınca aslında gelişmiş ekonomilere sahip, istihdam, gelir adaleti, yasal haklar ve özgürlükler konusunda kadın-erkek arasında görece eşitlik sağlandığını düşündüğümüz ülkelerde bile kadınların erkeklerin cinsel olarak hedefi olduğunu ve buna ek olarak, kurumsal yapıların buradaki taciz vakalarının üzerini örttüğünü de gördük. Yükselen sesleri “erkeklik krizi” gibi soyut bir kavramdansa feminizmin kadınları güçlendirmesine, tacize uğradıklarında sessiz kalmamaları gerektiğine ikna etmesine ve kadınların dayanışmasının somut varlığına bağlamak gerekir diye düşünüyoruz. Bütün bunların erkekliğe ilişkin bir kriz ile açıklanmasına sık rastlanır oldu, pek çok yerde tam olarak ne ifade ettiği anlaşılmayan bir şekilde “erkeklik krizi” ifadesi kullanılıyor. Bunu somutlaştırmak istersek, erkeklerin kadınlar üzerinde sahip oldukları gücü, egemenliği ve erkeklik sayesinde sahip oldukları ayrıcalıkları yitirmelerinden kaynaklanan bir kriz olarak adlandırabiliriz. Geleneksel erkeklik rollerinin değişmesi dış kaynaklı bir kriz olarak ele alınabilir

ancak tek başına açıklayıcı olamaz. Erkeklik çalışmalarında bir de “iç kaynaklı kriz” kavramı kullanılır; erkeklerin erkeklik rolleri ile ilgili olarak hissettikleri yük, bu rollere uyamamaları konusundaki kaygıları da içeriden bir krizi tetiklemektedir. Erkeklik çalışmaları, “iç kaynaklı kriz”in erkekliğin kurucu unsuru olduğunu ifade eder; erkeklik sürekli gösterimsel, etraftakilere erkekliğe ilişkin kanıtlar sunarak kendisini var eden bir toplumsal cinsiyet kimliği olarak değerlendirildiğinde, aslında zaten varoluşunun bir kriz olduğu görülmüş olur. Dolayısıyla, eğer erkekliğin “küresel krizi” diye bir şeyden bahsedeceksek, bu erkekliğin gösterimselliği ile doğrudan ilişkilidir.

Yine büyük oranda “küresel kuzey” ülkelerinde özellikle kadın hareketleri ve “alternatif-sağ” hareketler arasında yaşanan çatışmalar ve tartışmalar bu krizin neresinde durmaktadır? Buradan hareket edersek kadının mücadelesi ile “erkekliğin krizi” arasında bir bağlantı var mıdır?

Erkeklik ve kadınlık ilişkisel bir

çerçevede düşünülen ve inşa edilen kategoriler olduğu için, erkeklikle ilgili edindiğimiz bilgiler aslında bize kadınlıkla ilgili de bilgi vermiş olur. Bugün cinsel tacize karşı mücadele veren kadın hareketleri ve onlarla dirsek teması içindeki diğer muhalif hareketler, yükselen otoriter politikalarla karşı da mücadele yürütmektedir. Ancak tabii, alternatif sağa muhalefet eden kadınlar kadar destek veren kadınlar da var. Tepeden inmeci totaliter tarza muhalefet eden kadın hareketlerinin dikkati çekmeye çalıştığı nokta, siyasi liderlik pozisyonlarının aile içindeki babalık pozisyonundan devşirilerek yaratılması ve tıpkı anne ve çocukların babaya tabi kılınması gibi, yurttaşların lidere tabii kişiler olarak düşünülmesidir. Erkeklik krizine ilişkin tartışmaların otoriter hareketler çerçevesinde genişlemesi ve daha fazla yankı yapması olasıdır. Kadınların erkeklere özgü olagelmış mesleklere ve durumlara yerleşmelerinin erkeklerde yarattığı durumun dışsal bir kriz olarak değerlendirilebileceğine değinmiştik. Diğer bir konu, içsel olan kriz. Erkekliğin içsel krizi, günümüzde kadın mücadelesinin ilgi alanının dışına düşüyor. Erkeklerin

onlara atfedilen toplumsal roller altında yaşadıkları kaygının ve farklı erkeklik biçimlerinin tartışılabilir olmasını büyük ölçüde feminizmin üçüncü dalgasına ve farklı etnik/dinsel/cinsel aidiyetler içerisinde yürütülen toplumsal cinsiyet araştırmalarına borçluyuz. Erkekliğin içsel krizini eleştirel erkeklik çalışmalarının çıkış noktası yapan pek çok unsuru kadın mücadelesinden öğrendik ve bugün bu konuları emek çalışmaları, istihdam, aile içi şiddet araştırmaları gibi alanlara genişletebiliyorsak, bunu öncü feministlerin çalışmalarına borçluyuz. Ancak kadın mücadelesi ile erkekliğin “iç kriz”i henüz yeterince bağlantılandırılmış değil.

Türkiye’de son yıllarda medyaya daha çok taşınan kadın ve çocuklara yönelik taciz, tecavüz ve şiddet vakalarını nasıl yorumlamalıyız? Bunlar “erkekliğin krizine” mi işaret etmekte?

Bir önceki soruda da değindiğimiz gibi, kadın mücadelesi ve dayanışması, özellikle kadınların ve çocukların uğradığı cinsel taciz konusunda önemli bir farkındalık yaratmış ve daha önce kolaylıkla

konusulamayan konuları konuşulabilir kılmıştır. 1980'li yıllardan itibaren yurtdışında, 2000'li yılların başından itibaren de Türkiye'de, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi çok başka bir çehre kazandı ve şimdi bu mücadeleyi yalnız kadınlar değil, onlarla birlikte LGBTI+ bireyler ve erkekler de üstlenmeye başladılar. Eleştirel erkeklik çalışmaları alanı, örneğin, 70'li yılların sonundan başlayarak feminist mücadelenin yanında kendini konumlandırdı ve o yıllardan bu yana feminist ve kuir teoriden beslenerek, feminist ve kuir aktivizmi ile yan yana erkeklik rollerinin sorgulanması ve dönüşümüne yoğunlaşan bir anlayışın üzerinde yükseliyor. Dolayısıyla bir erkeklik krizinden söz edeceksek, bu krizi eşitsizliğe karşı yükseltilen kolektif bir ses üzerinden anlamlandırıyoruz diyebiliriz. Bu vakalardaki artış ne yazık ki sistemde kadın ve çocukların en korunaksız kişiler olmasından kaynaklanıyor.

Reklamın cinsiyeti mi olur?

Özlem Gökçe, gokce_ozlem@hotmail.com

Ürün veya hizmet pazarlama stratejilerinden olan reklamlar hayatımızın her alanında kendini gösteriyor. Kah kent sokaklarında yürürken karşımıza çıkan bir panoda kah en sevdiğimiz diziyi izlerken birden gözümüzün önünde beliren bir televizyon reklamında gün içinde sık sık tanıtıcı görsellere maruz kalıyoruz. Tüketici olarak belli bir ürün için özel hazırlanmış görsele bakarken ya da filmini izlerken çoğu zaman farkında olmadan ürünün ilişkilendirildiği tüketici grubuyla ilgili yeni bir algıya sahip olabiliyoruz ya da var olan algımız pekişiyor. Son yıllarda kendisine internet gibi önemli bir rakip edinse de özellikle televizyon reklamları hala kadın erkek rolleri açısından önemli ipuçları sunmakta.

Reklamların kitle iletişim araçlarının önemli kazanç kapısı olduğunu biliyoruz. Bu sebeple bir ürünün çevreye, sağlığa veya kişisel bütçeye verdiği zararın reklamlarda mevzu bahis edilmesini zaten beklemiyoruz. Hatta tanıtımı yapılan ürün ya da hizmetin satılabilme olasılığını arttırmak için alıcıya sağlayacağı faydalar abartılabiliyor. Bunu yıllar içinde özellikle televizyon reklamlarıyla zaten kanıksamış durumdayız. Fakat reklamların cinsiyet meselesinde yarattığı eşitsizlik ve

adaletsizlik en az bu sayılanlar kadar önemli. Durum bu olunca reklamların toplumların kendine özgü değer yargılarını, cinsiyet rollerine bakış açılarını da yansıtan bu boyutu bazı akademisyenlere de araştırma konusu olmaktadır. Demir (2006, s. 286), reklamların ekonomik ve ideolojik iki ana fonksiyonu olduğunu belirtir. Ekonomik fonksiyon malın pazarlanması suretiyle serbest piyasa ekonomisine katkı sağlamak iken, ideolojik fonksiyonun kadın ve erkek toplumsal rollerini belirlemek olduğuna vurgu yapar. Toplumsal cinsiyet meselesinden en çok çeken cinsiyet olan kadının bu çilesini elbette Türkiye ile sınırlı tutmak imkansız zira dünya toplumsal rollere cinsiyetten bağımsız bakma yetisini henüz geliştirebilmiş değil. Ancak konu Türkiye olunca içinde yaşadığımız kültürün meşru olarak gördüğü kadın-erkek rollerinin yansımalarını reklamlarda gayet net görebilmekteyiz.

“Reklamlar, vaat ettiği kazanımları yerine getirmeye çalışırken, aslında hiç olmayan yepyeni karakterler veya tamamen yeni hiç karşılaşılmadık senaryolar çıkarmazlar. İnsanların içinde doğdukları toplumsal ve kültürel yapının işlediği değer yargıları, kalıplaşmış davranış biçimlerini farklı karakterler ve farklı senar-

yollarla sunarlar. Farklı bir ifadeyle geçmişten geleceğe süregelen ve yaşanarak nesilden nesile aktarılan, kadınlar için uygun görülen 'annelik, güzel kadın olma,' erkekler için uygun görülen 'babalık, aile reisi olma' gibi roller, reklamlar yoluyla yeniden üretilerek hem pekiştirilmekte hem de sunulan ürünü topluma yabancı olmayan, yeni olmasına karşı bildik bir ürün olarak konumlandırmaktadır" (Dumanlı, 2011, s. 137).

Çoğu zaman reklamların kadınları adeta bir cinsel meta haline getirerek ürünün erkek tüketicilerce daha kolay satın alınabilmesini sağlamaya çalıştığı konuşulur ve hatta eleştirilir

de. 1970-1980'lerde Batı dünyasında yayınlanan bilgisayar, sigara, gameboy gibi kimi reklamlarda seksi kadın vücudunun kullanıldığını biliyoruz. Bu durumun 2000'li yıllarda da makro değişikliklere uğradığını söylemek zor. Bu tarz reklamlarda kadın vücudu görsel bir şölenin başrolü olarak tasarlanmıştır ve çoğu zaman bu güzel kadın vücudu cinsel arzuyu tetikleyerek ürüne dikkat çekmekte hatta kimi zaman ürünün de önüne geçmektedir. Bu reklamların kadının yalnızca bedeniyle varlık gösterdiği ve herhangi bir düşünsel etkinlik göstermediği yönünde bir algı yarattığı iddia edilir. Hatta güzel-lik algısının da reklamda kullanılan

ideal kadın vücudu ölçüleriyle etik olmayan bir biçimde standart kalıplara indirilmesi de eleştirilir. Kadın vücudunun bu amaçla kullanılmasına paralel olarak son yıllarda tam tersi durumla da karşılaşmaktayız. Kaslı ve idealize edilmiş ölçülerdeki erkek bedeni, kadın bedeninin kullanıldığı reklamlara cinsiyet eşitliği yönünde bir alternatif oluşturulmuş gibi süslenerek sunulmaktadır. Ancak bu da etik olmayan bir olguya etik olmayan bir alternatif sunulmasından başka bir şey değildir. Cinsiyeti ne olursa olsun insan bedeninin cinsel arzu nesnesi olarak kullanılması bir ahlaki sorun olarak değerlendirilmelidir.

Çizim: Elif Mercan

Hedef kitlesi kadın olan reklamlar

Yıllardır televizyon izlerken beni içten içe rahatsız eden ve çözüm üretmede tek başıma yetersiz kaldığım başka bir alan vardır. Kadın vücudunun cinsel bir nesne olarak kurgulandığı reklamların yanı sıra hedef kitlesi kadınlar olan reklamlar. Alıcısı yalnızca kadınlar olan ürünler deyince aklınıza ne geldi? Belki mak-yaj malzemesi? Ya da ped? Külotlu çorap? Ama hayır. Türkiye’de durum bundan biraz farklı.

Televizyonda gördüğümüz ne kadar temizlik malzemesi, beyaz eşya, çocuk bezi reklamı varsa ürünün tek potansiyel alıcısının kadın olduğunun ima edildiğini, hatta ima sözcüğü hafif kaldı, bu ürünlerin kadınlardan başka kullanıcısı olmadığını gösterildiğini fark etmişsinizdir. Türkiye’de TRT tekelinin sona erip özel kanalların birbiri ardına yayın hayatına başladığı yıllar 1990’lı yıllara denk gelir. Gerek TRT dönemi ve sonrası televizyon reklamlarının atağa geçtiği yıllar olsun, gerek günümüz dönemi olsun çoğu çamaşır/bulaşık deterjanı, çamaşır suyu, mutfak malzemesi ve yiyecek reklamlarında başrolde –yalnızca- kadın oyuncuların yer aldığını görmekteyiz. Bu reklamlarda ürün yalnızca kadın oyuncular tarafından kadınlara anlatılır ve tanıtılır. Herhangi bir temizlik malzemesi tanıtılırken reklam filminde mutlaka bir kadın, ürünle ilgili deneyimini potansiyel tüketiciye aktarmaktadır. Çocuk bezi reklamlarında da benzer olarak çoğunlukla anne figürü görmekteyiz. Bu söylediğimin dışında kalan çocuk bezi reklamları da yok değil. Yalnızca bebeğin görüldüğü reklam filmleri de bulunmakta. Ancak bu reklamlarda da reklamı anlatan dış

ses kadın... Dolayısıyla her ne kadar kadın görünmese de anlatıcı sesin kadın olması, bunların da ilk olarak kadınlarla bir bağ kurmayı hedeflediğini gösteriyor.

Bu reklamlar aracılığıyla kadının ev içine ait, temizlik ve çocuk bakımı gibi yalnızca domestik işlerden sorumlu bir varlık olduğu yönünde bir algı empoze edilmektedir. Böylece ürünü satın alma potansiyeli olan kesimle duygusal bir bağ kurulmakta, tüketicinin ürüne kendisini yakın hissetmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Demir (2006, s. 291), bu bağ ile reklamın ataerkil sisteme nasıl hizmet ettiğinin altını çizmektedir: “Kadınları, yaşadıkları deneyimlerle aynı doğrultuda olgularla karşı karşıya bırakarak, onlara doğru yolda olduklarını bildiren mesajlar vermekte ve bu metinlerden haz almalarını sağlayarak da ataerkil sistemin sürdürülmesine hizmet etmektedir.” Her gün televizyonda izlediğimiz sıvı yağ, margarin ya da bir makarna firmasının reklamlarında da durum çok farklı değil. Film, genellikle mutfakta veya sofrada geçmekte ve zihinlerde “bu ülkede yemek pişiren erkek yok mu?” sorusunu uyandırarak, tanıtımı yapılan malzemelerle yemek yapan evin kadınına övgüler düzülmekte. Bu reklamlarda da kadın yine eve ait bir işi yapan, erkek ise işten gelen ve kadının ev içinde ürettiğini tüketen konumunda gösterilmekte. Bu reklamlara baktığımızda kadının zihinsel ya da düşünsel herhangi bir etkinliğin içinde yer almadığı, bütün işinin ev içinde diğer aile bireyleri tarafından üretilen kirliliği temizlemek ya da onların karınlarını doyurmak olduğu hatta bunu her daim gülümseyerek seve seve yaptığı gibi bir tablo sunulduğunu görmekteyiz. Çok nadir de olsa bazı markaların sıvı yağ reklamında mutfakta elinde yağ

şişesiyle yemek yapan erkek gördüğümüzde şaşkınlıktan küçük dilimizi yutacak duruma gelebiliyoruz. Ancak bunun da bir sınırı var. Aynı markanın farklı zamanlarda ürettiği reklam filmlerine şöyle bir göz atınca klişenin devam ettiği görülmekte. Böylece toplumda kadın ve erkeklerin sorumlulukları bu reklamlarla birlikte yeniden üretilmektedir.

Günümüzde çalışan kadın sayısının artmasıyla doğru orantılı olarak son yıllarda Kurt (2016)’un deyişiyle “süper kadın” imgesi yaratıldı. Bu kadınlar hem dışarıda çalışmakta hem de ev işlerini kolayca halletmektedirler. Bu imgeye paralel olarak birçok temizlik malzemesi, çocuk bezi reklamında yer alan kadın oyuncular gerçek hayatlarında çalışan ve para kazanan ünlü kadınlar. Kadın çalışma hayatına atılıp üreten konumunda da olsa reklamlarda çamaşır yıkamaktan, bebeğin altını değiştirmekten tek sorumlu olmaya devam ediyor.

Bu reklamlar kadınlara standartlaşmış toplumsal roller dayatarak yalnızca ataerkil düzene hizmet etmemektedir. Bunun yanında erkekleri de toplumun onayladığı kalıplar içine sıkıştırmaktadır. “Erkek her daim güçlüdür”, “erkek ev işi yapmaz”, “erkek domestik işler konusunda acemi ve hatta beceriksizdir” gibi kalıplaşmış yargılar “erkek kendi ürettiği kirliliği temizleme yetisine sahip değildir” algısına da hizmet ediyor.

Değişim gerekli mi?

Reklamlar doğası gereği verdiği mesajlarla ikna edici özellik taşımaktadır. Diyebilirsiniz ki bu ülkede kadınlar yemek yapmıyor, çamaşır-bulaşık yıkamıyor, evi temizlemiyor

mu? Elbette yapıyor ancak reklamlarda bu işleri yapanın kadından başkası olmadığı yönünde yaratılan algı ya da bu yönde zaten var olan algının pekiştirilmesi bir insanlık sorunu olarak değerlendirilmelidir. Bu reklamlarda kadının ev içine ait bir varlık olarak resmedilmesinin toplumun bilinçaltında ciddi hasarlar meydana getirebileceğinin göz ardı edilmemesi gerekir. Ev içindeki sorumluluklarını yeterince yerine getirmediği gerekçesiyle şiddet mağduru olan, hatta öldürülen kadınların haberlerini hemen hemen her gün duyar olduk.

İş hayatındaki fırsat eşitsizliği, erkeklerle aynı işi yaptığı halde daha az kazanan kadın çalışanların hikayeleri de bir yerlerden kulaklarımıza çalınmıştır. Dünyada ve Türkiye’de kadınların iş hayatına katılımları hala tatmin edici düzeyde değil. Yalnızca Türkiye açısından bakıldığında ise kadının iş gücüne katılımı OECD ülkelerinin en altında kalmakta (Karabıyık, 2012, s. 234). Dahası Türkiye’de kadınların oldukça fazla yer aldığı eğitim gibi sektörlerde bile kariyer basamaklarının yukarısında veya yönetici pozisyonlarında çalışan kadın sayısının büyük oranda düşüş gösterdiğini ortaya koyan çalışmalar var.

Bu noktada bütün suçu kadınların yükselmesinin önünde doğrudan engel yaratan sisteme yüklemek mi gerekir? Kadınların bu eşitsizlikte hiç mi payı yok? İş dünyasındaki kadınların bir kısmı neden kendilerini üst basamaklarda hayal edemiyor ya da etmiyor? Belki de birçoğu kendisine güvenmiyor. Sorumluluk almayı erkeklere bırakıyor. Dünyaya gözlerini açtıkları andan itibaren bitmeyen bir sınırlandırma zincirine maruz kaldıkları için yetişkinliklerinde iş hayatında risk ve sorumluluk almaktan

kaçınıyor olabilirler. Cinsiyetinden ötürü ayıplarla, günahlarla hayata karşı arzuları bastırılmış, motivasyonu düşürülmüş kadınların hayalleri ne yazık ki belli bir noktada kalıyor, gelişemiyor. Küçük bir çocukken bile ailesi tarafından erkek kardeşinden farklı sorumluluklar, ev işi yükümlülükleri omuzlarına bindirilen kız çocukları yetişkinliklerinde de eşitsizlik üzerine kurgulanmış cinsiyet rollerinin bombardımanına uğruyor ve bu zinciri kıramıyor. İşte bu yüzden evet, değişim şart.

Günümüzde genç ve eğitimli kadınlar bile evde eşlerinin kendilerine “yardım etmesi” gerektiği konusunda hemfikirler. Hani hayat müşterektir? Erkekler evlenmeden önce bir ev arkadaşıyla yaşarken ev içi işleri paylaşabiliyorken evlendikten sonra neden sadece “destek veren” konumuna geriliyorlar? Bu kalıplarda kadını sürekli evin içinde gösteren, bireylerin bilinçaltılarını yönlendiren reklamların da bir payı olabilir mi? Bir kadının hayatta en başarılı olduğu alanlar temizlik ya da mutfak değildir. Kadınlar da erkekler kadar zihinsel faaliyetlerde bulunabilir, iş yaşamında ya da günlük yaşamda fayda üretebilirler. Erkekler de kadınlar kadar çocuklarının bakımından sorumlu olabilir, yaşadıkları evi temiz tutmak için deterjan arayışına girebilirler. Reklamlar sınırlandırıcı değil yaratıcı ve ufuk açıcı olmalıdır. Reklam dünyası kendisini toplumsal cinsiyet klişelerinden kurtarmalıdır.

Reklamın gücünü klişelerden sıyrılmak için kullanabiliriz

Toplumsal bir mesele olarak ele alınması gerektiğini düşündüğüm reklamlardaki cinsiyet eşitsizliği üzerine çözüm üretmek kısa sürede halledi-

lebilecek bir mesele değil. Yerleşik algıları değiştirmenin zaman aldığını kabul etmekle birlikte elimizi çabuk tutmalıyız. Bu konuda gelişmeler de yok değil. Pazarladığı ürünler açısından daha çok kadın tüketici kesimine hitap eden bazı markalar bu konuda olumlu adımlar attılar. Bir sabun markası yerleşik güzellik tabularını yok sayarcasına farklı vücut ölçülerine ve ten renklerine sahip kadınları kullandı reklamlarında. Bir başka ped firması erkek egemen dünyanın kadınlar açısından yarattığı problemleri işledi reklam filmlerinde. (Her ne kadar cinsiyet eşitsizliği konusunda kadınlar açısından bir mağdur edebiyatı yaratılmasına karşı olsam da sorunun çözümü için atılan her iyi niyetli adım olumlu değerlendiriyorum.) Bir yerli beyaz eşya üreticisi reklam filmleri için hayali bir karakter yaratarak mutfak eşyası reklamlarında kadın oyuncu kullanma klişesinden uzak durdu ve bu eşyaların her insanın kullanımına açık olduğunu örtük ve dolaylı olarak tüketiciye yansıttı.

Dünyada da bu reklamlara itirazlar dikkate alınıyor. İngiltere’de 2017 yılında reklamlarda toplumsal cinsiyet klişelerine karşı Reklam Standartları Kurumu (Advertising Standards Authority) sıkı önlemler aldı ve reklamlarda gerçekçi olmayan ama özendirici cinsiyet göndermelerinin potansiyel zararı üzerine bir rapor yayımladı. Raporda cinsiyetle özdeşleştirilen klişelerin özellikle içinde henüz kendi kimliğini inşa süreçlerindeki gençlerin de bulunduğu reklam izleyicisinin tercihlerini, arzularını ve erişebilecekleri potansiyel fırsatları baskılayıcı rol oynayabileceğini belirtti. Bunun yanında bu tarz reklamların bireyin kendisini doğru değerlendirme ve diğerlerini görme biçimini de etkileyebileceğini

belirtti. Atılan bunun gibi olumlu adımlar dünyada epey farkındalık oluşmasına yardımcı oldu. Ancak ev içinde kullanılacak eşyaların pazarlamasında kullanılan reklamların çoğunluğu hala klişelerle beslenmeye devam etmekte.

Türkiye’de böyle bir rapor oluşturuldu mu bilmiyorum ancak konuyla ilgili gerçekleştirilen akademik çalışmalar reklamların kişiler üzerinde oluşturabileceği benzer potansiyel risklere işaret ediyor.

Birleşmiş Milletler’in kadın hakları savunucusu olan Meghan Markle 2015 Birleşmiş Milletler Kadın Konferansı için yaptığı bir konuşmada bir çocukluk anısından bahsetti ve 11 yaşındayken kendisini çok rahatsız eden cinsiyetçi bir reklama karşı sesini nasıl yükselttiğini anlattı. Dönemin First Lady’sine yazdığı mektup sonucunda reklamın kadınların aleyhine olan kısmı değiştirilmiş.

Kamudan yükselecek itiraz ve talep işte bu sebeple çok önemli. 11 yaşındaki küçük bir çocuk sesini nasıl duyurabiliyorsa, reklamların ayrıştırıcı kurgu ve söylemlerine kadınlar ve erkekler olarak mutlaka ses çıkarılmalı, itiraz edilmeli. Yavaş yavaş büyüyecek toplumsal tepki şu ana kadar oluşturulmuş küçük farkındalıklarla güç birliği yaparak reklamların şapkasını önüne koymasına sebep olacaktır. Çünkü ayrımcılık tüm medyada. Haber metinlerinin dilinde, tecavüz haberlerinde kulanılan görsellerde, anneler gününü çocuk bezi ile ilişkilendiren reklamlarda, haber sunucularının sabahın köründe giydikleri stilettoalarda bu haksız klişeler saklı. Feminist örgütlerle işbirliği yapılarak, Reklamcılar Derneği ve Radyo ve Televizyon Üst Kurumu’nda farkındalık ve hassasiyet oluşturarak İngiltere’deki gibi bir

düzenlemeye gidilmesi sağlanabilir. Ancak yine de en önemlisi kamudan çıkacak sesti ki sosyal medyanın bu kadar sıklıkla kullanıldığı bir dünyada bir kampanya başlatılması reklam firmalarının ve bu reklamlarda oynayan ünlü kadın oyuncuların dikkatini çekebilir.

Birleşmiş Milletler’in 2030 yılı hedeflerinin içinde yer alan “toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumlarını güçlendirmek” amacına ulaşması için günlük hayatta çok da üstünde durmadığımız ama kadın ve erkeklerin meşru kabul edilen alanları konusunda sıkça örtük mesajlar içeren reklamlar konusunda somut adımlar atılmalıdır. Bu adımlar reklamlarda kadın vücudunun cinsel arzuyu tetikleyecek şekilde imgelemesinin eleştirilmesi ile sınırlı kalmamalı, kadını ve erkeği belirli rollere sıkıştıran içerikleri de kapsamalıdır. Sonuç olarak kadınların da, erkeklerin de yapabileceklerinin sınırını genişletmeyi hedeflemeliyiz.

Kaynaklar

Demir, N. K. (2006). Kültürel Değişimlerin Reklamlarda Kadın ve Erkek Rol-Modellerine Yansıması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16 (Sayı 1), 285-304.

Dumanlı, D. (2011). Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kavramı Ve Kadın İmgesinin Kullanımı; Bir İçerik Analizi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, 132-149.

Karabıyık, İ. (2015). Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. *MU İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1), 231-260.

Kurt, E. (2016). Reklamlarda Metalaşmış Kadın İmgesi ve Kullanım Şekilleri, Erişim tarihi: 10.05.2018, <https://gaiadergi.com/reklamlarda-metalaşmış-kadın-imgesi-ve-kullanım-sekilleri/>.

Magra, I. (2017). Britain Cracking Down on Gender Stereotypes in Ads, Erişim tarihi: 11.05.2018, <https://www.nytimes.com/2017/07/18/world/europe/britain-ads-gender-stereotypes.html>.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>.

Murakami'nin düşündürdükleri

Özge Taylan, taylan.ozge@gmail.com

Haruki Murakami'nin yedi kısa öyküden oluşan *Kadınsız Erkekler* kitabını okurken, kadınların ikinci derecede olmaları, erkeğin algılarıyla tanımlanan kadının ve özellikle kitabın geneline hakim olan melankolinin, kadınlar tarafından erkeklere yaşatılan acının ele alınışının, kesinlikle maskülen olduğunu iddia edebiliriz. Öyküleri okudukça, Murakami, okuru geçmişteki ve günümüzdeki toplumsal cinsiyet rollerini düşünmeye itiyor.

“Cinsiyet”e dair tartışmaların, Doğu-Batı ikileminin de çerçevesinde gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bilimsel çalışmalarda ve sanatın birçok dalında bu konu işlenirken, kafamızda maskülen güçlü Batı, itaatkar dışıl Doğu imajı oluşmakta. Bunun tarihsel bir arka planı var elbette. En önemli etken ise Batı sömürgeciliğinin halen çok güçlü bir şekilde devam eden izleri ve Asyalı kadınların baskıcı-ezici güç tarafından nesneleştirilmesi.

Günümüzde, Batı-Doğu, maskülenite-femenite gibi ikiliklerin artık bulanıklaştığı ya da çözülmeye başladığı bir ortamdayız. Her ne kadar bir uca maskülenite, diğer uca da feminenite dursa da, bu iki uca gri bölgeler eklenmiştir. Kültür, sosyal çevre gibi değişkenlerin etkileri ve içinde yetiştiğimiz toplumun maskülenite-femenite vurgusu, bizi şekillendiren en önemli unsurlardan.

Maskülenite-femenite, kadın-erkek temsili ile ilgili tartışmalar sadece Batı toplumlarına özgü değil. Asya bölgesine ilgi duyan birisi iseniz, haberlerde, araştırmalarda ve hatta üniversitelerde okutulan derslerde sıklıkla bu tartışmaya denk gelirsiniz.

Çizim: Seda Sarhan

Birey bazında erkeklik veya maskülenite, güçlü bir imaj ile eşdeğer. Bu da ilk olarak fiziksel görünüm ile oluyor. Çin, Japonya ve Güney Kore başta olmak üzere, süre giden “maskülenitenin krizi” ve “feminenleşme” olarak nitelendirilen duruma bir göz atalım.

Sadece bu üç ülkede ya da Asya bölgesinde değil, çoğu toplumda, maskülenite, güçlü durma, baskıcı-ezici bir konuma sahip olma; fiziksel olarak ise vücut geliştirme, sakal-bıyık bırakma gibi şeylerle ilişkilendiriliyor. Makyaj-cilt bakımı yapan, giyim-kuşamında normların dışına çıkan erkekler, “feminenleşen” erkekler olarak görülüyor. Özellikle üç Asya ülkesinde -Japonya, Güney Kore, Çin- ataerkil bir toplum yapısı olduğu göz önünde bulundurulursa, son jenerasyon ile gelen bu dalganın tartışmalara sebep olmaması mümkün değil. Örneğin, milyonlarca fanı olan K-pop ve K-drama idolleri, bir taraftan da “kız”a benzedikleri ve çemberin dışında kaldıkları gerekçesiyle, iş dünyasındaki konumlarından ikili ilişkilerdeki duygusallıklarına kadar şiddetli bir şekilde eleştiriliyorlar. Çin’de de “feminenleşme”ye, kadınsı erkeklik olarak niteledikleri bu trende karşı durabilmek için, devlet eliyle hayata geçirilen uygulamalar var. Erkek çocuklarına erkeksi yanlarını bulmalarını teşvik edici ders kitapları okutulmakta ve kısa süreli dersler

verilmekte.¹ Japonya’da ise, bahsettiğimiz gibi kendine özen göstermenin yanı sıra, evlenmek ya da bir kız arkadaş bulmak ile ilgilenmeyen -kadınsız erkeklere- “soushoku” adı verilmiş.

Bu akımların altında yatan en önemli sebeplerden birisi, sosyal değişimler. İçinde bulunduğumuz düzen, bazı “değer”leri öncelemiş durumda. Dolayısıyla, maskülenite ataerkil kontrolden tüketim gücüne, fiziksel güçten ekonomik üstünlüğe kaymış durumda. Kadın ve erkeklerin ihtiyaçlarının değişmesi, bu ülkelerin yükselen ekonomilerine rağmen ciddi düzeyde eşitsizlik ve işsizlik ile uğraşıyor olması, gençler başta olmak üzere büyük bir çoğunluğun kendini önce finansal anlamda sağlamlama alma çabası gibi birçok faktör, bireyin kendisine dönmesine yol açıyor. Dolayısıyla, bildiğimiz manadaki “koruyucu-kollayıcı, dominant, sakallı-bıyıklı vs” maskülenite sorgulanmaya ve değişmeye başladı.

Asya toplumlarındaki bakım-makyaj yapan, estetik operasyon geçiren, giyimine özel önem veren erkekler bir yandan eleştirilirken, diğer yandan da, sosyal olarak inşa edilmiş kadın-erkek rollerinin içerisine sıkışmışlıktan kurtulmayı ve özgürleşmeyi vaat ediyor, ya da bu yolda bir başlangıç olarak görülüyor. Sonuç olarak,

maskülenite-feminenite kavramları yeniden tanımlanıyor.

¹ <http://www.scmp.com/news/china/society/article/2053219/chinese-textbook-helps-boys-find-masculine-side-amid-gender>

Senin fıstığın değilim

Aslı Altınışıık, aca04@mail.aub.edu

Şeker sevgisi ve toleransı yüksek biri olarak Lübnan tatlılarını çok ortalama buluyorum. İsimlerinin çoğu bizim tatlılarımızla aynı olmakla birlikte tatları pek vasat geliyor muhallebinin, baklavanın ve künefenin. Çok denedim, çok hüsrana uğradım. Neyse ki sonunda midemi mutlu eden bir istisna buldum, o da “mamul bil aşta,” yani ırmik katmanları arası krema tatlısı.

Kaynak: “Maamoul Mad Bil Kashta” Youtube videosu

Tatlıdaki ırmik, tereyağı ve şekerin yoğunluğu, ortadaki meyvemsi krema ile muhteşem bir denge yakalıyor. Temelde şeker ve süttten yapılan bu krema-ya Lübnan mutfağında aşta deniyor ve başka tatlılarda da kullanılıyor. Aşta aynı zamanda aşağıdaki görseldeki meyvenin de adı. Kremanın ve meyvenin isimlerinin aynı olmasının sebebi ise tat benzerliği, çünkü olgunlaşmış bir aşta meyvesi kelimenin tam anlamıyla çok tatlı.

Kaynak: tasteofbeirut.com

Fakat bu mutfak jargonu, sokağa pek de tatlı olmayan bir biçimde yansıyor. Türkçedeki “n’aber fıstık” sorusu gibi, kadınlara laf atmak için “n’aber aşta” anlamına gelen “chou ya ashta” lafı Lübnan sokaklarında çokça kullanılıyor. Aslında mutfak girizgâhlı bu yazının amacı da Lübnanlı kadınların sözlü tacize karşı başlattıkları hareketlerden bir örnek vermek.

“Knowledge is Power” (KIP) yani Bilgi Güçtür projesi, cinsiyete dayalı şiddeti tek bir hareket ile “çözmeyi” hedeflemektense, tabana yayılmış, devamlılığı olan, bağlama uygun fikirler üretiyor. #NotYourAshta kampanyası da işte bu bilinç ile oluşturulmuş. Temel amacı, bireylerin sözlü tacize karşı durmak için mesajlarını paylaşabilecekleri bir dayanışma platformu oluşturmak. Bir ihbar mekanizması olmaktan ziyade, sokak tacizine karşı direnişin dayanışma platformu olmayı hedefliyor. Aynı zamanda kanıksanmış ve günlük hayatın içine işlemiş bir duruma dair farkındalığı arttırmayı amaçlıyor. Kısaca bu kampanya, yukarıda bahsettiğim meyve ve kadın üzerinden ilerleyen “n’aber aşta” lafını yaratıcı bir şekilde tersine çeviriyor ve sözlü tecavüze tepki gösteriyor. Sağdaki poster kampanya için tasarlananlardan bir tanesi.

“N’aber aşta” lafına göndermede bulunarak “bu flört etmek değildir.

#NotYourAshta hashtag’i ile siz de konuşun! “Aşta’n değilim” kampanyası sokak tacizinin her vatandaş için bir hak ihlali olduğunu göstermeyi, insanların buna karşı çıkmasını ve değişik türlerine karşı itirazlarını seslendirmesini teşvik etmeyi amaçlar. Kampanyaya katılmak için 14-25 Kasım tarihleri arasında sokak tacizine karşı yazılarınızı, fotoğraflarınızı ve videolarınızı #NotYourAshta hashtag’i ile paylaşın. Bu kampanya, 16 günlük küresel Cinsiyete Dayalı Şiddete Karşı Aktivizm etkinliklerinin bir parçasıdır.

"هيدا مش غزل"

**Talk back with
the hashtag:**

#NotYourAshta

The “Not Your Ashta” campaign seeks to highlight street harassment as a violation of every citizen’s rights, encouraging people to speak out against it and vocalize their resistance against its different manifestations. To get involved, share your text, photos, or videos talking back at street harassment with the hashtag #NotYourAshta from November 14 – 25. This campaign is part of a series of events planned around the global 16 Days of Activism Against Gender-based Violence.

Rather than serving as a reporting mechanism, “NotYourAshta” is a platform for empowering messages of resistance against street harassment. It is beyond the capacity of the Knowledge is Power (KIP) Project to provide the necessary assistance to reporters of harassment, but we do aim to shed light on its prevalence and misconceptions.

#KIP2017 Conference

KIP
KNOWLEDGE IS POWER
المعرفة قوة

www.thekipproject.info/not-your-ashta

Kaynak: thekipproject.info

#NotYourAshta etiketi ile sesini duyur” yazıyor. Belirlenen etiket ile bireylerin yazı, fotoğraf ve video olarak ilettikleri mesajlarını derleyen bu kampanya, sokakta atılan cinsiyetçi laflara karşı direniş göstermeyi ve cinsiyetçi söylemler diskurunu değiştirmeyi amaçlıyor.

2016-2017 yıllarında faaliyet göstermiş olan KIP projesinin çalışmalarından sadece biri #NotYourAshta. Bu kampanyanın yanı sıra KIP çatısı altında çalıştaylar, eğitimler ve seminerler de düzenlendi; ayrımcılık ve cinsel tacize karşı bireyler bilgilendirildi, bilinçlendirildi ve örgütlendi. Özetle KIP projesi, cinsiyet üzerinden ilerleyen şiddete karşı farkındalık geliştirmeyi ve dayanışma içinde

olmayı hedefledi. Tepeden inme değil tabanda şekillenen bir hareket olarak da epey destek topladı.

#NotYourAshta ve KIP, kadınların mücadelesinin ne kadar yaratıcı biçimlere bürünebileceğini bir kez daha gösteriyor. Özünde gayet basit olan bir uygulamanın ne kadar çabuk ve çeşitli şekillerde yayılabileceğine dair benim gerçekten başarılı bulduğum bir örnek. Sayısal bir kritere göre etkisini ölçmek zor olduğu için kampanyanın genel tesirinden şüphe duyanlar olabilir, ama bu ampirik eksiklik hareketin değerinden bir şey eksiltmiyor bana kalırsa. Ne de olsa, sosyal farkındalık tek hareketle değiştirilebilecek bir olgu değil; bu gayede sarf edilen çaba

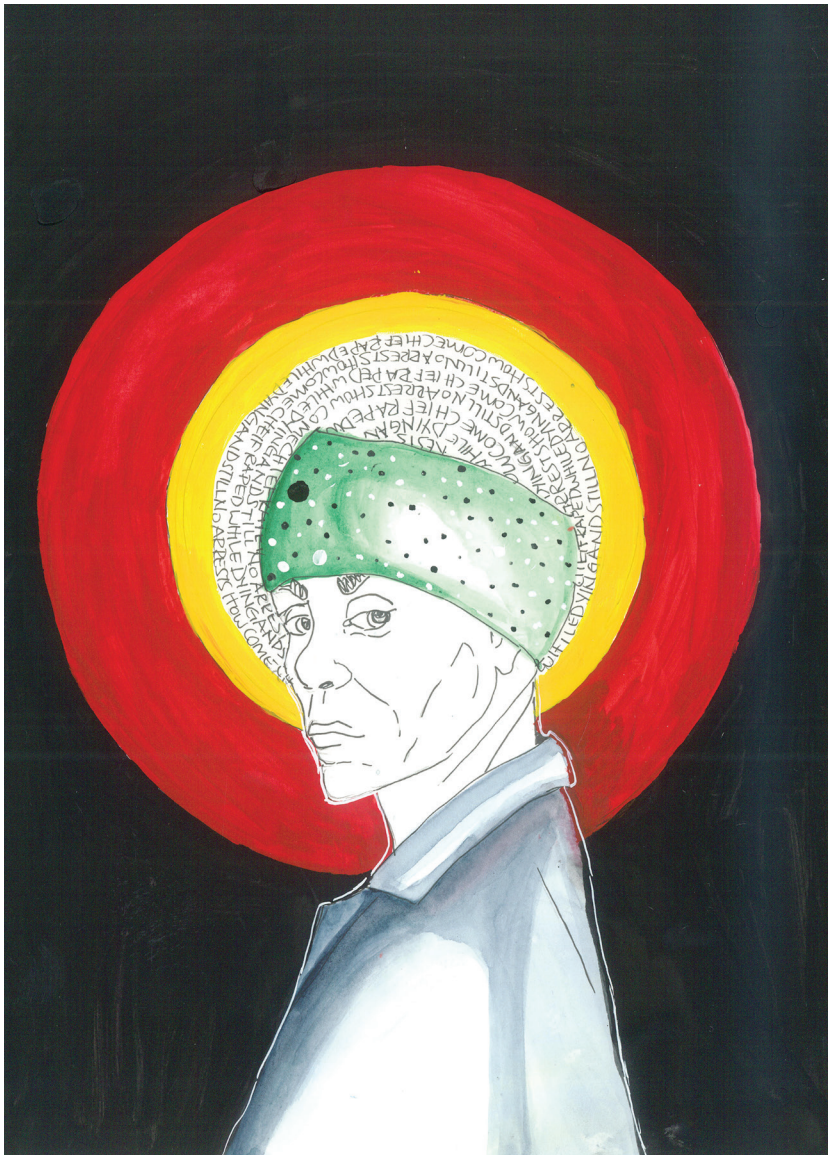
her zaman doğrudan meyve vermiyor. Fakat sonuçların dolaylılığı, bu küresel, tarihi, ekonomik, politik ve sistemsel meseleye karşı pasif kalınması gerektiği anlamına da gelmiyor. Hayatın her alanına işlemiş bu güç hiyerarşisine karşı çıkmak tabii ki kolay değil, fakat tepki göstermediğimiz zaman rıza göstermiş oluyoruz. Sesimizi duyurmaya başlamak için ise ilham her yerden gelebilir, önümüzdeki tabaktan da, Akdeniz’in bir başka kıyısından da.

Kaynak: thekipproject.info

Kadınlar, billboardlar ve gri zonlar üzerine...

Canan Gündüz, canangunduz@gmail.com

Çizim: Seda Sarhan

Bu yıl en iyi kadın oyuncu Oscar'ını *Üç Billboard Ebbing Çıkışı, Missouri* (*Three Billboards Outside Ebbing, Missouri*, 2017) filmindeki rolüyle Frances McDormand, Cannes Film Festivali'nde en iyi kadın oyuncu ödülünü de Fatih Akın'ın *Aus dem Nichts* (*In The Fade / Paramparça*, 2017) filminin başrol oyuncusu Diane Kruger aldı. İki film de farklı festivallerde ve farklı kategorilerde pek çok ödül sahibi olmasına rağmen, ayrı ayrı iki güçlü kadın karakterin adalet arayışını anlatan filmlerin başrol oyuncularının başarılı performanslarının karşılık bulmuş olması beni ayrıca sevindirdi.

Dünyanın adil bir yer olmadığını biliyoruz ve bazen kader, şans gibi kavramlarla bununla başa çıkmaya çalışıyoruz. İyisiyle kötüsüyle yaşatlarının dinamiklerine ortak olmaya özenen birileri genç yaşta amansız hastalıklarla ya da yoksullukla mücadele ediyor. Yıllardır beraber piyango bileti aldığın arkadaşına iki kez büyük ikramiye çıkıyor, sana ise bir kez amorti. Üniversiteden haylaz sınıf arkadaşın global bir şirketin yöneticisi oluyor, dereceyle herkesten önce mezun olan bir başkası ise belki yıllarca terfi alamıyor. Sevdiklerinle birlikte geçirebildiğin ya da geçiremediğin vakit bile adaletsiz oluyor. Ölüm halihazırda herkes için çok hassas ve kabullenmesi zor bir

olguyken, bir de ortada bir cinayetin olması ise her şeyi daha zorlaştırıp, duyguları da karmaşıktırıyor. Üstelik bir de katil bulunamıyor ya da cezalandırılmıyorsa...

Paramparça, kocasıyla çocuğunu Hamburg'daki bir terör saldırısında kaybeden Katja'nın mücadelesini, Akın'ın işlemeyi sevdiği ırkçılık teması etrafında dramatik bir biçimde ele alıyor. Almanya'da yaşayan bir Alman vatandaşı olmasına rağmen, Müslüman eş seçimi nedeniyle adaletin onun için de işlemediği bir senaryo ile karşılaşırız. Film akıllama, arka fonda çok sevdiğim Hindi Zahrâdan *the Blues* çalarken, Katja'yı kendinden emin bir biçimde direk-siyon başında gördüğümüz sahne ile kazındı. Katja'nın ifadesiz yüzü; üzüntü, nefret, özlem ve çaresizlik gibi farklı, katmanlı duyguları taşımaya çalışırken paramparça olmuş yüreğini ve hayatını yansıtıyor...ve izleyiciyi de parçalara ayırıyor.

Bu yılki favori filmim, Martin McDonagh'ın yönettiği bir kara komedi olan *Üç Billboard Ebbing Çıkışı*, *Missouri*'de de pek çok duygu ve kavram iç içe işlenmekte ancak hiçbirisi aşırıya kaçıp rahatsız etmeden izleyiciyi derinden etkilemekte. Filmdeki ana karakter Mildred (Frances McDormand), eşinden ayrıldıktan sonra tek başına iki çocuğunu yetiştirmiş, mütevazı bir hayat süren, sert mi-zaçlı, çalışan bir kadındır. Mildred'in genç yaştaki kızı trajik bir biçimde, tecavüz edilip öldürülmüştür ve suçlu yakalanamamış, dosya ise kapatılmıştır. Mildred polise kızgındır ve kızının katilinin izini sürmek için elinden geleni yapmakta kararlıdır. Her gün önünden geçtiği boş billboardlar ise fazla davetkar olmaya

başlamıştır. Ebbing şehri kırsalındaki viran bir alandaki bu üç büyük billboarda yansıtacağı provokatif mesajlar, belki de toplumu, medyayı ve emniyet müdürlüğünü harekete geçirerek suçlunun bulunmasına yardımcı olacaktır. Kasaba halkının ve medyanın ilgisini çekerek polislerin canını sıkmayı başaran Mildred'in planları umduğu gibi işlemeye başlamıştır. Ne var ki, sonrasında işlerin tadı kaçacak ve Mildred'in çıkış noktası olan "adalet arayışı" kavramı Mildred dahil herkes için arka plana itilerek, üç billboard bir güç yarışı temsiline dönüşecektir. Taraflar ise değişken olacak, bazen de şaşırtacaktır.

Ölünün önü ve arkası

Mildred'in ilk olarak hedefi, karakolun amiri Willoughby (Woody Harrelson) olur. Willoughby, herkes tarafından sevilen, iyi bir insan, polis, eş ve babadır. Kanser rahatsızlığı nedeniyle son günlerini yaşamakta olduğu anlaşılınca ise, linç rotası Mildred'a geri döner. Mildred ise kızının hatırına davasından geri dönmez ancak mücadelesinin ölüm eşiğindeki bir insanı karalamaya indirgenmiş olmasından da vicdanen rahatsızlık duyar. Nitekim, Willoughby de acılı annenin bu uğraşlarını kişisel algılamayarak Mildred'e destek olmak için elinden geleni farklı şekillerde yapacaktır. Başta Mildred'a düşmanca davranan insanlardan da, sonraları ona destek olmak adına kendisini tehlikeye atanlar dahi çıkacaktır.

Mildred, billboardlara yazdığı yazılarda kızının ölmeden önce tecavüze uğramış olduğunu vurgula-

mış olması nedeniyle oğlu ve eski eşi tarafından eleştirilir, yer yer de sabote edilir. Ölümünün perde arkasındaki vahşeti vurgulamanın ölünün arkasından bir saygısızlık olduğunu; hatta bu billboarda yazı eylemini, dikkatleri üzerlerine çekmekten ve yaslarını uzatmaktan öte bir etkisi olmadığını düşünerek tümünden gereksiz bulurlar. Kadınları, uğradıkları istismarı ve şiddeti örtbas etmeye iten bu ataerkil toplum düzeninde, ahlaksızlıkların normalleştirilmesine göz yummayan böyle bir anne figürü ise her (ölü ya da diri) kadının arkasında olamayacaktır.

Suç ve ceza?

Oyuncularla beraber seyirciyi de bir olağan şüpheli avına çıkaran filmde, ahlaksız, yozlaşmış ve yakalanmadan suç işlemekte profesyonelleşmiş birey profillerini de izliyoruz ve onları cezalandırmak istiyoruz. *Otomatik Portakal* romanını hatırlıyorum da, kötülükten yana düşünceleri cezaıyla ıslah edilemediği gibi üstüne üstlük toplum düzeninin absürtlükleri sonucunda mağdur konumuna bile düşen Alex karakteri çok da yabancı değil. İflah olmaz suçluların kahramanlar tarafından alternatif şekillerde cezalandırılması temasını konu alan pek çok dizi ve film de mevcut. Aklıma çalgılı çengili evlilik programlarından, RTÜK kısıtlamaları sonucunda, bir anda adeta dedektif kriz masasına dönüşen meşhur TV programlarımız geliyor. Düne kadar tek derdimiz bir türlü evlenemeyen 20 yaşındaki gençlerin dramları iken, şimdi ise kayıp, kaçırılma gibi konular gündeme oturdu. Gerçi bu programlar gerçeklerin açığa çıkmasına ne kadar yardımcı oluyor bile-

miyorum ama konsept değişikliğine gidilirse bu vakalar hiç gündeme yansımaz ve çözüme yönelik çaba sarf edilmeyecek miydi? Artık 20 yaşını devirdiğini tahmin ettiğim evlenememiş gençlerin dramı da bitmiş değildir gerçi! Diğer yandan, bu tarz programlara talebin olması yasal otoritelerin karşılamakta yetersiz kaldığı bir ihtiyacı göstererek aynı zamanda bu durumu normalleştiriyor mu? Durum böyle olunca da bireysel adalet arayışına yönelmek doğal olabilmekle beraber her zaman doğru olmuyor ya da doğru şekillerde yürütülemiyor. Milfred de, Katja da kurallara uygun davranmalarına rağmen adalet kavuşamamaları nedeniyle kendilerine başka çıkışlar aramaya yönelirler.

Mizojini

“İnsanlar tekerleği bulmadan çok önce mizojiniyi buldu.” Jack Holland (*Dünyanın En Eski Ön Yargısı: Mizojini/ Misogyny: The World's Oldest Prejudice*, 2006)

Her iki filmde de ailesi parçalanmış, çocuklarının ölüm acısıyla ve parçalanmış minik bedenlerle yüzleşmek zorunda kalmış, üzgün, kırgın ve de kızgın bir kadın ile karşılaşırız. Suçlulara, adalet sistemine ve ırkçılığa karşı açtıkları savaşı zorlaştıran önemli bir faktör ise erkek egemen bir toplumda kadın cinsiyete sahip

olmaktır. Cinayete kurban gitmiş çocuğunun peşinden adaletin yerini bulmasını isteyen bir kadının kime ne zararı olabilir ki? Toplumun ona biçtiği rol, evinde çaresizce ağlamaktan ötesine izin vermiyor olsa gerek ki, böyle trajik bir durum söz konusuysa bile kadın düşmanlığı baş gösterebilmektedir. Aslında bu düşünce yapısı, kadın düşmanlığının ötesinde, erkeğin kadına üstünlüğünü savunan düşünce ve inanç sistemini tanımlamak için kullanılan “mizojini” terimine daha çok uymaktadır. Erkeksi kıyafetler giyen, kaba saba hareket edip küfürlü konuşabilen, içki içen, yeri geldiğinde herkese karşı tavrını cesurca gösterip kafa tutmaktan çekinmeyen Mildred, yaşadığı küçük kasabanın ona cinsiyeti üzerinden biçtiği role hiç uymamaktadır. Hatta, ondan hoşlanan James (Peter Dinklage)’in boylu poslu tipik bir erkek figüründe olmasıyla bile dalga geçilmektedir. Eski eşi, anti-sosyal kişilik özellikleri olan bir kamu görevlisi ve tedavi olmaya gittiği diş hekimi tarafından saldırıya uğrar, tehdit edilir. Virginia Woolf, yazar olmak isteyen kadınlara “Para kazanın, kendinize ait ayrı bir oda ve boş zaman yaratın. Ve yazın, erkekler ne der diye düşünmeden yazın!..” diye tavsiyede bulunur (*Kendine Ait Bir Oda/A Room of One's Own*, 1929). Feminist literatürde büyük öneme sahip olan bu kitap, sadece kadın yazarlara değil, tüm kadınlara

ışık tutan bir kaynak olarak algılanmaktadır. Diğer yandan, ekonomik özgürlüğü ve kendine ait bir odası ve hayatı olsa dahi, üzücü bir şekilde, Mildred örneğinde olduğu gibi, kadınları hırpalamaya çalışanlar sadece erkeklerle de sınırlı olmayacaktır.

Mikrobiyota ve gri zon

Mikrobiyota konusundan da bahsetmek istiyorum ki yazımın gerçek anlamıyla “boku” çıksın. Mikrobiyota terimi ile kastedilen, insan vücudundaki “flora” olarak tabir ettiğimiz mikroorganizmaların dengesi ve bağışıklığımız için çok da önemli. Bu nedenle, diyetimizi mikrobiyotanın korunmasına yönelik, probiyotik içeren yiyeceklerden zengin tutmak günümüzün popüler konularından birisi haline geldi. Yani, amaç, eskiden hepsini “kötü” olarak bildiğimiz mikroorganizmalardan bizim için yararlı olanları almak. Hatta, bazı hastalıklar için, başkasının dışkı örneğinin hastanın barsağına yerleştirilmesi anlamında gelen “fokal transplantasyon” denen bir tıbbi işlem bile uygulanıyor. Yani, artık “mikrop” deyip geçmiyoruz, iyiyi kötüyü baştan tanımlıyoruz. Bugünün kötüsünün yarının iyisi (ya da tam tersi) olmayacağını ise belki de bilmiyoruz.

İyinin ve kötünün birbirinin içine geçtiği durumların gerek tıptaki,

gerek sanattaki, gerek ise haliyle beslendiği hayattaki yansımalarını seviyorum sanırım. Buradan yola çıkarak, son birkaç yıldır izlediğim bazı dizi ve filmlerde hoşuma giden temaya kendimce bir ad buldum: gri zon! Bazı hastalıkların sınıflandırılmasında tam olarak bir kategoriye girmeyip iki kategori arasında kalan hastalıkların bulunduğu aralık için bu terminoloji kullanılıyor. Filmlerde kastettiğim yansıma ise, katı bir iyi ve kötü karakter ayrımının olmayıp zıt gibi görünen kavramların birbirinin içine geçmesi. Gerçek hayatta da herkesin farklı şekillerde ve aynı anda iyi ve kötü olabilmesi ya da birisi için iyi olanın bir diğeri için kötü olabilmesi nedeniyle, hepimizin gri zonda olduğunu düşünüyorum. Filmlerde de kutuplaştırılmış stereotipik karakterler yerine iç içe geçmiş ruh halleri zemininde karakterler görmek ve dengelerin de bu farklılıklar üzerinden değişkenlik göstererek senaryoyu zenginleştirmesi hoşuma gidiyor. Yoksa Peter Dinklage'ı (*Game of Thrones*-Tyrion Lannister) her gördüğümde mi bu tema aklıma geliyor bilemiyorum.

Yazımın başından beri de öve öve bitiremiyor gibi gözüktüğüm Mildred karakteri de aslında gri zonda. Her şeyden önce izlemesi keyifli de olsa, gerçek hayatta tahammül edilmesi zor bir karakter. Kendince sebepleri olabilecek olsa da, fazla sert, dik

durmaya ve güçlü olmaya çalışırken sevgisiz de olabilen, ahlaki değer yargıları, yas tutma ve öç alma biçimleri tartışılacak bir karakter. İyi ve kötü gibi sıfatlar insanları tanımlarken çok yetersiz kalıyor. "Normal insan kurgudur" diyor Foucault. Ya iyi insan? Hem, iyi bir insan olmak için kaç iyilik yapmak gerekir ki? Halbuki kötü olmak için bir tanesinin zanlısı olmak bile yeterli. Üstelik her geçen gün, kötü olmak sanki giderek daha da kolaylaşıyor. Kötülüklerle savaşmanın "iyi" bir yolu var mıdır ki? "Her kim bir canavarla çarpışmayı göze alırsa, bir canavar olmayı da göze alsın. Çünkü karanlığa uzun süre bakarsanız, karanlık da sizin içinize bakmaya başlar" der Friedrich Nietzsche (*Jenseits von Gut und Böse/İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 1886). Ursula Le Guin ise, insan ruhunun karanlık yüzünü, kabul etmek istemediği yanlarını "gölge" kavramıyla açıklar ve bireyin kendini tamamlayabilmesi için kendi gölgesiyle yüzleşmesi gerektiğini savunur. İlla kötü olması gerekmez gölgenin, dolayısıyla insanın da öyle, film karakterinin de, mikrobun da. Gölgesiz insan da keza "saf iyi" değildir ama kesinlikle eksiktir. Diğer yandan, ışığın olmadığı bir yerde gölge de olmayacaktır. Dolayısıyla, hem dünya hem de insan, birbiriyle çatışmasına rağmen aynı zamanda birbirini besleyen farklı kavramların birlikteliğiyle bir denge oluşturmaktadır.

Sanırım hayatı her şeye rağmen çekilir ve yer yer de güzel kılan şey de tam olarak bunu görmek...Hmm, güzel derken?!...Bir sonraki sayıda da medikal estetik ve güzellik kavramını *Cehennemden Selfie* filmi üzerinden tartışmak üzere hoşçakalın! (Şaka!)

Bir Netflix yorumu: Çav Bella mı distopya mı?

Veysel Sönmez, veyselsonmez@sabanciuniv.edu

Dijital dönüşüm ve hizmet sektörünün dijitalleşmesi son yıllarda en konuşulan konulardan biri haline geldi, öyle ki artık hayatımızın çok büyük bir bölümü ya akıllı telefonlara indirdiğimiz ya da bilgisayarlarda kullandığımız uygulama ve hizmetlerde geçiyor. Küresel uygulama (app) ekonomisinin 2021 yılında 6.3 trilyon dolar üzerinde bir değeri ve 3.4 milyar kullanıcı sayısını yakalaması bekleniyor [1]. Bu beklentinin ardında istenen hizmete ya da içeriğe kolay, hızlı ve düşük maliyetle erişebilme avantajı yatıyor. Düşük ücretler ödeyerek anında istediğiniz şarkıları istediğiniz kadar dinleyebi-

liyorsunuz, hemen hemen istediğiniz içeriği uzun süre aramadan bulabiliyorsunuz ya da bu içeriklere filmcehennemihdhadiizlesene.com gibi yüzlerce sayfada karşılaştığınız ve istenmeyen reklamlara maruz kalmadan ulaşabiliyorsunuz. Özellikle İngilizce’de binge-watching olarak geçen dizileri peş peşe izlemeyi çok seven biri olarak çıktığı andan itibaren Netflix de benim en sevdiğim ve kullandığım uygulamalardan bir tanesi oldu.

Netflix'i ilk duyuşum, muhtemelen o dönem Türkiye'deki çoğu izleyici gibi Kevin Spacey'in başrolde oynadığı ve İngiliz politik drama

dizisinin Amerikan uyarlaması olan *House of Cards* ile oldu. Dizinin güncel Amerikan siyaseti üzerine kurgusu ve Türkiye’de bazı siyasetçileri de andıran karakterleri şüphesiz ilgimizi çekmişti, fakat bu diziyle Netflix belki de ilk kez dizi izleyicilerini yeni bir gerçeklikle tanıştırdı: dizinin sezonundaki tüm bölümleri aynı anda yayınladı. Hala Netflix yerine dizi cehennemlerinden dizi izlediğimiz bir dönemde bu yeni model, platformun izleyicinin hafızasında yer etmesine yetti. Öyle ki “Netflix izleyip takılmak” anlamında İngilizce’de Netflix & chill diye bir tabir bile türedi.

Sonrasındaki dönemde şirketin Türkiye’de de hizmet vermesiyle platformun farklı özelliklerini keşfetme fırsatımız oldu. Örneğin platformda birkaç dizi ve film izlediniz, zaten izlediğiniz dizi ve filmlerin türleri ve alt kategorileri sınıflandırıldığı için Netflix algoritması size tercihinizle muhtemel bir eşleşme oranıyla farklı dizi ve filmler öneriyor. Kişisel tecrübemden yola çıkarak bu önerilerin çoğunun da isabetli olduğunu söyleyebilirim. Fakat muhtemelen algoritmanın bana yaptığı en isabetli öneri *Sense8* dizisiydi. Uyardım ki yazının bundan sonraki bölümü spoiler içerebilir, etkilenecek okurların diziyi izleyip okumaya öyle devam etmelerini tavsiye ederim.

The Matrix filmiyle de tanınan Wachowski kız kardeşlerin yönetmenliğini yaptığı *Sense8*, dünyanın sekiz farklı şehrinde sekiz farklı kimliğe sahip karakterlerin birbirleriyle

kazara kurdukları telepatik bağı keşfetmelerini ve bu bağın getirdiği tehlikelerle birlikte başa çıkma hikayelerini anlatıyor. Dizi izleyiciyi farklı çekim konumlarıyla kültürel bir renk cümbüşünden geçirerek alternatif bir bilim kurgu hikayesi sunuyor ve bu bilim kurgu hikayesini de son insan türünün diğerlerine uyguladığı kırım gibi temellere dayandırıyor. Fakat diziyi gerçekten harika yapan noktayı vurgulamak adına “kimlik” ögesine kısaca değinmek gerekecek, çünkü dizi, izleyicinin bu kimliklerin farklılığından sakınmasına engel olarak bu kimliklerin birbiriyle ideal bir şekilde yaşayabileceğini vaat ediyor. Örneğin San Franciscolu yazılım dehası bir trans kadın, kadın sevgiliyle seviştikten hemen sonra tüm hünerlerini kullanarak Chigolu bir polisi İzlanda’da bir sanatoryumda kötü adamlardan kurtarıyor. Başka bir örnekte Berlin sokaklarında büyümüş, inanılmaz maço ve homofobik bir portre çizen mafya üyesinin cinsel yönelimini saklayan Meksikalı gay bir film yıldızını linçten korumak için nasıl dövuştüğünü izliyorsunuz. Dizinin kurgusu bu kimliklerin farklılığını kesinlikle izleyici sayısını artırabilmek adına “kırpma” yoluna gitmiyor. Aksine izleyiciyi bu farklılıklara alıştırmaya çalışıyor ve bu farklılıkların birleşerek izleyiciyi herkesin hayatından bir parça bulabileceği maceralı bir serüvene çıkarabileceğini gösteriyor. Bu sayede de ayrımcılık, sınıf çatışması, sosyal adaletsizlik, LGBT hakları gibi kıymetli konulara da derinden dokunuyor. Dizi bilgimin

beni yanıltmadığını varsayarak bu noktayı esas alınca *Sense8*, ortaya oynamadan ve etik sınırlar dışına çıkmadan güzel diziler yapılabileceğinin ilk örneği idi.

Ne var ki dizi iki sezon yayınlandıktan sonra Netflix üçüncü sezonu çekmemeye ve diziyi iptal etmeye karar verdi. Şirketin CEO’su Reed Hastings’in buna gösterdiği neden *Sense8* türündeki prodüksiyonların maliyetli olması ve izleyici sayısının bekleneni karşılayamamasıydı. Sonuçta bölüm başına dokuz milyon dolarlık bir maliyetle şirketin tarihindeki en pahalı üçüncü yapımdı. Hastings, orijinal içerik ekibini daha büyük riskler alıp gerekirse kaybetmeye teşvik ediyordu [2]. Dizinin izleyicileri imza kampanyaları başlattılar, hem yönetmenlere hem de Netflix’e istekler yağdı. Fakat bir yılı aşkın süreden sonra dizinin devamı yerine gelinebilen en iyi nokta, şirketin 8 Haziran’da iki saatlik bir final yaparak hikayeyi sonlandırmaya karar vermesi oldu [3].

Sense8 dizisi iptal edildi fakat hayat dizi izleyicileri için elbette devam etti. Nihayetinde *Game of Thrones* gibi çoğunluğun ortak paydası ve son sezonunun yayınlanması yıllar sürse bile beklenebilecek ya da kısa sürede çıkan ve güzel hikayelerle eğlendiren diziler hala vardı. Eskisi kadar bekleneni veremese de Netflix hala iyi hikayeleri olan diziler çıkarmaya devam ediyordu. Özellikle sene başında bunlardan bir tanesi hem benim ilgimi çekti, hem de Türkiye’de çok konuşuldu: *La Casa De Papel*.

La Casa De Papel, İspanya'da geçen ve ince detaylarla kurgulanmış bir soygun hikayesi. Vurguladığım ince detaylardan bir tanesi de hikayenin temelini oluşturuyor: soygunu yapan ekip parayı banknot fabrikasından çalmak yerine fabrika çalışanlarını rehin alıp parayı bu fabrikada üreterek kaçmayı planlıyor. Hikaye boyunca soygun süresince devlet ile soyguncular arasındaki pazarlığı, karşılıklı stratejik hamlelerin oluşturduğu gerginliği ve bu hamlelerin inceliğini takip ediyoruz. Elbette görsel yönetmenlik ve kısmen oyunculuk açısından da başarılı denebilecek bir performans izliyoruz. Dizi neredeyse Guy Ritchie filmleriyle aynı tempoda ilerliyor; soygunu organize eden ekibin zaman kazanmak adına yaptıkları küçük hamleler Luc Besson'un *Revolver* (2005) filmini hatırlatıyor. Tüm bölümlerin de tek seferde yayınlandığını düşününce hepsini nasıl olduğunu anlamadan

bitiriyorsunuz.

Fakat hikayeye biraz daha yakından baktığımızda birkaç detay dikkat çekiyor. İlk olarak Profesör isimli, soygunu yıllarca en ince detayına kadar planlamış kişi, soygunu gerçekleştirmesi için farklı yetenekleri olan sekiz kişiyi plana dahil ediyor. Bu sekiz kişiden hiçbirisi diğerlerinin kim olduğunu bilmiyor ve bilmemesi gerekiyor. Bu nedenle birbirlerine şehir isimleriyle hitap ediyorlar: Tokyo, Denver, Oslo gibi takma isimleri var. Aralarında her ne kadar farklı gerilimler ve fikir ayrılıkları çıksa da amaçları aynı olduğu için ilişkileri yer yer duygusallaşan bir dostluğa dönüşüyor. Soyguncuların ve rehinelerin bir kısmı güzel kadınlardan ve yakışıklı erkeklerden oluşuyor, dolayısıyla aşk ve zaman zaman erotizm dizinin kaçınılmaz bir elementi. Farklı karakterlerin dram, romantizm ve seks üçgeninde giden ilişkilerini ya da en beklenme-

dik sahnelerde yavaş çekimle etrafa fırlattıkları seksi bakışları dizi boyunca izliyorsunuz. Tüm bu estetiğin yanında karakterlerden biri gay, fakat onun yalnızca sert, güçlü, acımasız kaslı bir gay olduğu bilgisinin ötesini dizi boyunca göremiyoruz. Bir soygun hikayesi olduğu için dizide bolca para, silah, çatışma, aksiyon, kavga ve yavaş çekimde havalı görünen karakter var. Hatta izleyiciye kendini sevdiren Berlin adında bir kötü karakter (villain) bile var: tecavüzcü ama vicdanlı, acımasız ama fedakar. İzleyiciyi uyardığı replikler ve mimikler Tarantino'nun *Soysuzlar Çetesi* filmindeki Hans Landa karakterinin görece vasat bir kopyasından daha iyi değil.

Hepsinden öte dizinin ilk sezonunun sonundan itibaren çalıp duran bir *Çav Bella* şarkısı var ki hikayenin içinde anlamlandırmak mümkün değil. Hatta dizinin Türkiye'ye özel yapılan ikinci sezon fragmanında

bile çaldı ve hakkında çokça komplo teorisi bile üretildi. Şarkı her çaldığında izleyiciyi bu soygunun daha toplumsal bir amaçla yapıp yapılmadığına dair şüpheye düşürüyor, sonra soygunun ana motivasyonunun bir çocuğun hastane masraflarının karşılanamamasının statükodan intikamı gibi bireyselle indirgenmiş bir mesele olduğu anlaşıyor. Fakat en sonunda soyguncular müthiş bir vurgun yapıp kimseyle paylaşmıyor. Şarkı, dizide izleyiciyi uyaran ve diziyi izleten tüm suç ve cinsellik öğelerinin etkisini suni bir toplumsallıkla azaltmayı amaçlıyormuş gibi kullanılıyor; bana yıllar önce başbakanlık önünde eylem yapan esnafın polisin müdahalesini engellemek için İstiklâl Marşı okumasını hatırlatıyor. Görünüşte başkaldıran, ceberrut düzen ile mücadele eden, mahallenin kötü çocuklarının içindeki iyiyi aksiyonun ardındaki amelle göstermeyi vaad eden ama toplumsal bile olamadan bireysel bir husumetle yetinen bir devrimciliği simgeliyor bu dizide *Çav Bella*.

Yukarıda bahsettiğim, ikisi de Netflix yapımı olan bu iki diziyi kronolojik bir düzleme oturttuğumda, ulaşılması en kolay ve izleyiciyi en hızlı şekilde uyarak mutlu edecek içeriğin, izleyiciye belki de bir bakış açısı kazandıracak ve sorgulatacak içeriğe tercih edilmiş olduğunu düşünüyorum. CEO'sunun da dediği gibi belki de Netflix *Sense8* ile büyük bir risk aldı; LGBT'den, Afrika'daki sınıf adaletsizliğinden, ırkçılıktan tüm açıklığıyla bahseden bir içerik yarattı. Fakat kaybetti ve buradan öğrendiklerini daha basit ve potansiyel getirisi öngörülebilir bir yapıyla harmanladı: Yine sekiz farklı ama "o kadar da farklı olmayan" suçlu, seksi, silah ustası, esprili, kurnaz ve iş kara düzene gelince maharetinden sual olunmayan karakterden oluşan bir ekibi özellikle dizi sektörü için otantik kabul edilen bir coğrafyada yazılan soygun hikayesinin ortasına oturttu. Sonuç da belki de çok daha düşük maliyetli bir yatırımla daha yüksek bir getiri oldu.

Bu varsayımdan hareketle Netflix ve benzeri platformların gelir kaygısıyla içerik çeşitliliğinden uzaklaşıp gittikçe ana akımlaşan bir yolda ilerlemesi, uzun vadede izleyicinin farklı içeriklerle karşılaşamayacak olması tehlikesini barındırıyor. Bilim kurgu, drama, macera adına farklı isimlerde gittikçe birbirine benzeyen, öncülerinin karması olan kolaj örneklerle alışırken, bir noktadan sonra farklı olanı, sorgulatanı ve düşündüreni "piyasa koşullarından" ve bazı toplumsal normların baskınlığından dolayı izleyememe tehlikesini barındıran bir ekosisteme adım atıyoruz. Örneğin her *Black Mirror* bölümü gittikçe birbirine benziyor, bundan 100 küsur yıl sonrasını anlatan çoğu distopya dizisi neredeyse *Blade Runner* arka planında çekiliyor. Dolayısıyla dizi ve film endüstrisinde hakimiyet kuran bu yeni düzen kolaylık ve erişilebilirlik sağladığı gibi izleyicileri gerçek bir distopyaya götürme tehlikesini de içinde barındırıyor.

Dijital dönüşümün dünya çapında internete erişimi olan kullanıcılara muazzam bir kolaylık ve erişilebilirlik sağladığı aşikâr, Netflix gibi platformlar da bu erişilebilirliği gördüğümüz önemli bir noktada bulunuyor. Son derece cüzi bir ücretle üye olunabilen bu platformlarda hemen hemen istenen her türlü içeriğe ulaşabilmek de mümkün. Fakat azami düzeyde veri ve gelir odaklı bir şekilde yönetilen bu platformların içerik üretimleri tekdüzeleşme, kullanıcının yeni içerikler ve türler keşfetme merakını köreltme ve uzun vadede çeşitliliği sınırlama riskini taşıyor. İlerleyen dönemlerde avantajların risklere baskın gelip gelemeyeceği bilinmez, fakat artık hayatın hemen her alanında dijital platformların ürün ve hizmetlere hakimiyet kuracağını söyleyebiliriz. Bu durumda kullanıcılara ve izleyicilere de bireysel olarak daha önemli roller düşüyor, bunlardan biri de şüphesiz yeni ve sorgulanabilir olana dair ilgiyi, merakı asla kaybetmemek.

Kaynaklar

- [1] "App economy to grow to \$6.3 trillion in 2021, user base to nearly double to 6.3 billion" (2017) TechCrunch.
- [2] "Netflix cancels Sense8 after two seasons" (2017) The Verge.
- [3] "Your love has brought Sense8 back to life: cancelled Netflix show wins two-hour finale" (2018) The Guardian.

Kürklü Venüs üzerine

Ali Berk Perçiner,

aliberkperciner@gmail.com

Kürklü Venüs oyununa gitmem tesadüf eseri oldu denilebilir. Mecidiyeköy civarında gördüğüm afişler aklıma mazoşizmin isim babası olan Leopold von Sacher-Masoch'un tartışmalı ve çıktığı zamanda Avrupa'daki edebiyat otoritelerini fena hâlde kızdıran romanını getirmişti. Ancak oyunun afişinden, orijinal eserin değil Amerikalı yazar David Ives'in üst kurmaca tekniğiyle modern çağa uyarladığı hâlinin sahneye koyulacağı belliydi. 20 Ocak 2018 gecesi Artısağhne'de oynanan oyun bu sezon içinde izlediğim en etkileyici oyundu.

Öncelikle oyunun metnini incelemek gerekir. Oyun yazar-yönetmen Thomas Novacheck'in sahneye uyarladığı *Kürklü Venüs* oyununda oynayabilecek bir kadın oyuncu bulamayışından kaynaklanan sıkıntıyla başlar. Daha buralarda Novacheck'in içindeki düşmanlık ve mizojinist düşünceler ortaya çıkmaktadır. Tam bu sırada içeriye oynayacağı karakterle aynı ismi taşıyan Vanda Jordan girer. Vanda oyunun başlarında basit ve biraz da salak gözükmeye çalışır içindedir. Lakin ilerleyen dakikalarda Vanda manipülatif hareketleri ve gizemli tavrıyla Thomas'ı oyunun içine sürükleyecek ve onu travmalarıyla yüzleşmek zorunda bırakacaktır.

Oyun başından sonuna kadar imgelerle doluydu ve alt metni çok kuvvetliydi. Burada oyunu yöneten ve Thomas Novacheck karakterini canlandıran Ersin Umut Güler ile Vanda Jordan karakterini canlandıran Pervin Bağdat'ın etkileyici performanslarından bahsetmek gerekir. İki oyuncu de hem metni

hazmetmiş hem de imgeleri yansıtabilmek için ön hazırlığını yapmış durumdaydı. Novacheck karakteri gerek mizojinist tavırları gerekse içindeki feminenliğiyle zamanın (ve bir açıdan da günümüzün) maço gözüken ancak kırılgan olan varlıklı erkeğini temsil etmekte. Vanda ise tutkuyu ve güzelliği temsil ediyor. Zaten oyunun sonunda kendisinin gerçekten Afrodit olduğunu görmemiz de bunun en büyük kanıtı.

Eser ismini Sandro Botticelli'nin *Venüs'ün Doğuşu* adlı tablosundan almakta. Buradan hareketle oyundaki "kadın" motifini inceleyebiliriz. Novacheck ne kadar kadın düşmanı gibi gözüksün de içten içe kadınları taparcasına sevmekte, benliğinin yok olmasını ve kadınların bir parçası olmayı hayal etmektedir. Bu durum küçükken teyzesinin onu bir dalla kırbaçlamasına bağlanarak psikanalitik bir tespit yapılabilir. Ancak olaya daha imgesel ve soyut bir pencereden bakarsak bu durum kadının gücünü, etkinliğini gösteriyor. Antik medeniyetlerin kadını devamlılık ve zenginlikle özdeşleştirmesi gibi Sacher-Masoch da kadını aidiyet duygusuyla özdeşleştirmiş. Buna örnek olarak oyunun sonlarında Novacheck'in Vanda'ya hizmet ederken sanki cinsel bir haz alıyormuşçasına hareketlerde bulunması gösterilebilir.

Oyun, türdeşlerinin aksine karmaşık bir imgelemin üzerine kurulmuş. Çünkü oyuncular bir değil iki karakteri birden canlandırıyor ve bu karakterlerin de imgelediği başka kavramlar var. Bu sebeptendir ki takibi zor ancak bir o kadar da

keyifli bir oyun. Burada değinilmesi gereken nokta aslında Novacheck'in bu deneme sırasında canlandırdığı karakterin kendisinden çok farklı olmaması. İki de zamanın popüler kültüründen sıkılmış, buna rağmen o kültürden uzaklaşamayan, kalabalıklar içinde yalnız burjuva aydınını temsil etmekte. Bastırılmış duyguları bundan kaynaklanmakta.

Vanda karakterini ele alacak olursak enteresan ve alışılmadık bir manzara ile karşılaşırız. İlk karşımıza çıktığında saf tavırlarına karşın gizemli havasını koruyor. Zaman ilerledikçe Novacheck ile bir kukla gibi oynuyor ve ona maiotik bir şekilde aslında ne kadar aciz olduğunu gösteriyordu. Vanda'nın çekimine dayanamayan Thomas kendini

kaptırıp sırf Vanda öyle istedi diye sevgilisinden ayrılıyor.

Novacheck'in sahnelemeye çalıştığı oyunda da karakteri Afrodit ziyaret ediyordu. Seyirci bu durumu bir motif olarak yakalamışken aslında Vanda'nın Afrodit'in insan kılığındaki hali olduğunu öğrendiğinde bu durum bir "ön haberci" olarak beliriveriyor.

Kürklü Venüs bu sezon izleyebileceğiniz en enteresan ve en etkileyici oyunlardan bir tanesi. Gezici Tiyatro ekibinin sahnelediği oyun size farklı bir deneyim sunacak. Gerek dekoru, gerek metni ve oyunculuklarıyla türdeşleri arasında rahat bir şekilde sivriliyor. Eğer yakalayabilerseniz mutlaka izleyin derim.

Vinç kültürü

Mithat Erdoğan, *mithaterdogan3984@gmail.com*

“O hüzünlü, iyi ve yalnız bir genç kız.

Yirmi beş yaşında, gece korkusu ve biraz da melankoli taşıyor.”

Julio Cortazar - *Cadı* öyküsünden

“Çeşmeli Vinç” yazısının hemen üstünde yanıp sönen beş adet parlak beyaz lambası, taksi sarısı rengi ve daracık bir barda konser veren, tamamı üniversiteli gençlerden oluşan bir rock grubu kadar gürültülü motoru ile Mercedes model bir kamyon yaklaşık on, on beş metre kadar önümde durmuştu. Otostop çekenlerin hemen hemen tamamı gibi sağ elimin baş parmağı yukarı bakacak şekilde yolun kenarında dikilmekteydim. Baş parmağım ve sağ elim kamyonun dururken çıkardığı toz dumanın içinde gözden yitmişti.

Yeterince kısa olan şortumun belimden düşmesinden rahatsız olmayabilirdim aslında ama alışkanlık alışkanlıktır, gayri ihtiyari kot şortumu kemer kısmından iki elimle tutarak tekrar yukarıya, belime doğru çektim. Sırtımdaki nispeten ağır kamp çantasına aldırış etmeksizin iki ay evvel Nisan ayındaki film festivalinde Wes Anderson’ın *Isle of Dogs* filminin gösterimini kaçırmamak için gösterdiğim koşu performansının benzerini sergilediğim bir koşu performansı ile kamyonun yolcu kapısına doğru depar attım.

Kapı içeriden açılmıştı. Yukarı doğru uzanarak kendime doğru çektim ve şoför mevkinde oturan kırklı yaşlarının sonunda, yarısı ağarmış kestane rengi saçlı, tamamı ağarmış kirli sakallı, gözünde bir dönem çok moda olmuş Ray Ban’ın altın sarısı çerçevesi yağmur damlası modeli güneş gözlüğü ve ağzında külü neredeyse kucağına dökülecek sigarası ile bana bakan şoför ile göz göze geldim.

Şoföre “merhaba,” dedim ve yanıt beklediğimi belli eden mimiğimi dişiliğimden oldukça uzak olarak nitelendirebileceğim azami donukluğumla takındım.

“Aleyküm selam” diyerek merhabamı mahyalı bir biçimde yanıtlayan şoförün tam da o esnada ağzındaki sigaranın külü kucağına düşmüştü. İçimden “hepimiz cehennemde yanacağız abi o selamun aleyküm’ler ve aleyküm selam’lar güneş kremi niyetine bile işimize yaramayacak!” desem mi acaba diye geçirdim ve gülmek için aklıma Pippa Bacca’yı getirdim.

Kucağına düşen sigara külü şoförün yüzüne ekşiyen midesinden muzda-

rip bir insanın memnuniyetsizliğine benzetilebilecek bir memnuniyetsizlik ifadesi yayılmasına sebep olmuştu.

“Ne tarafa gidiyorsunuz?” diye sordum.

Kucağındaki külleri ayaklarının dibine silkeleyip elindeki izmariti açık camdan dışarıya, muhtemelen attığı sigara izmaritindeki kor alevden daha sıcak, erimesine ramak kalmış asfalt yola bir fiske ile fırlattı ve,

“Kınık’a kadar devam edeceğim. Sen ne tarafa gidiyorsun?” dedi.

“Kaş’a gidiyorum ben,” dedim ve cümlemi bitirir bitirmez sonuna gereksiz yere eklediğim “ben” zamirinden nefret ettim. Aklıma Pippa Bacca’yı getirince füzuli yere kendimi ürkek göstermişim. Bazen böyle

olurdu, bazı zamirler, bazı bağlaçlar ve bazı edatlar yüzünden kendimi yanlış lanse ederdim...

Aslında Kaş’a değil, Kalkan’a gidiyordum ama Dalaman-Ortaca arasındaki otoyolda tek başına otostop çeken yirmi beş yaşında bir kadın olarak “Kalkan’a gidiyorum” demenin gülümseyerek ve işveli bir biçimde “elbiselerimi üzerimden çıkarmaya dahi zahmet etmeden beni evire çevire becermek isterseniz hiç çekinmeyin, buyurun bayım!” demekle eş değer olabileceği endişesine kapılmışım. En azından içinde yaşadığım ülkedeki konjonktür benim bu kanıya varmama neden olmuştu.

Çalıştığım prodüksiyon şirketinden işe gireli altı ay olmasına rağmen ücretimi halen açıktan ödemekte direktmeleri yüzünden istifa etmişim.

Sinema-televizyon yüksek lisansı yapmadan evvel Maliye bölümünden mezun olmuş birisi olarak bu tarz mevzulara haddinden fazla hakim olmam ve ısrarla hakkımı aramam yüzünden yapmak istediğim işlerle değil de angarya işlerle daha fazla iştilal etmek durumunda bırakılıyordum. Bu duruma daha fazla tahammül edememişim. Pek fazla birikimim, param yoktu ama o kadar bunalmışım ki istifayı basıp tatil yapma ihtiyacı hissetmişim. Kimseye bağımlı olmadan, tek başıma tatil yapmak istemişim. Kime ne kanıtlamaya çalışıyordum bilmiyorum. Aynı rotayı üç sene evvel erkek arkadaşım ile otostop yaparak kat etmiş olmanın getirdiği bir rahatlık ve özgüvene sahiptim ama uçaktan inip de otostop çekmek için otoyola

Fotoğraf: Mithat Erdoğan

çıkartmaz bu özgüvenin büyük bir kısmı asfaltın sıcaklığının yüzüme çarpması ile birlikte buharlaşıp, hatta süblimleşip havaya karışmıştı.

Bir kadın olarak bırakın tek başına yaz tatiline çıkmayı, yaz tatiline çıkmanın kendisi başlı başına bir işti toplumsal normları ve “kadın” olmanın doğurduğu beklentileri göz önünde bulundurunca. Misal üç sene evvel erkek arkadaşım ile çıktığımız o yaz tatilinden evvel erkek arkadaşım el-ayak tırnaklarını kesmiş, bilmem kaç aylık bıyık ve sakallarını şöyle bir düzeltirmişti ve BAM! tatile hazır. Ben ise tepeden tırnağa ağda sürecinden geçmişim, tatil tarihimize adet dönemlerimi karşılaştırmış ve n olur n olmaz diye yanıma tampon, ped vs almıştım. Ha bir de o bilindik mahalle baskısından mıdır yoksa vücudumla yeterince barışık olmamamdan mıdır halen emin değilim ama tatilden önceki iki-üç hafta sıkı bir diyet programı uygulamıştım.

Sanki bilinçaltımda kelli felli, kahverengi çirkin bir takım elbise giymiş, badem bıyıklı bir bürokrat tam yetkili olarak görev başında idi. Bu bürokrat bana:

“Eveeet, demek tatile gidiyoruz, bir bakalım şimdi, şu formları bir doldurun ve formda yazan işlemleri gerçekleştirdiğinize dair tevsik edici dokümanları hazırlayıp bana getirin. Ha unutmadan, belgeler ISLAK İMZALI olacak,” diyordu ve pis pis sırtarak dudaklarını yalıyordu.

“Kınık’a kadar bırakayım, atla hadi!” diye seslenen şoför yüzünden irkılmıştim. Dalgınlığımdan eser kalmamıştı, kendime gelmiştim. Yüksek basamağa basıp yolcu ma-

halline kendimi bıraktım ve devasa boyutlardaki kamp çantamı bilerek ve isteyerek şoför ile aramızdaki boşluğa dik pozisyonunda koydum.

“Bissmillahi...” diyerek kamyonu hareket ettiren şoförün “nerelisin?” ya da “ne iş yapıyorsun?” standart tarife sohbetine maruz kalmamak adına başka bir konu bularak sohbeti başlatma ihtiyacı ile dolup taşmaktaydım. İpler bende izlenimi uyandırmalıydım. Tam o esnada oturduğum taraftaki dikiz aynasından gözükken, kamyonun arkasında duran vinç dikkatimi çekmişti.

“Kamyonun arkasında vinç mi var?”
“Heeeye, vinç taşıyor bu kamyon. İnşaatlara vinç nakliyesi yapıyor. Kırık’ta bir zebze-meyve deposu mu ne yapılacaktı, onun için vinç lazım olmuş. Oraya götürüyorum.”

“Vay be, daha önce hiç arkasında vinç taşıyan bir kamyon görmemiştim,” dedim sesime biraz da bilerek hayranlık tonu katmaya çalışarak. Şoför de bu hayranlık tonundan memnun bir tavır ile;

“Bakma sen benim kamyonun dışarıdan külüstür gibi gözüktüğüne, kaç senedir kısa mesafe - uzun mesafe bağa mısın demeden inşaatları vinç ediyoz biz sarıgızlan!”

“Vinç ediyoruz derken?”

“Gafa göz dalıyoz Allah yarattı demeden binalara, hafriyatlara ya işte, linç işte yav! Ama vinçle olunca linç ol..”

“Ha anladım.”

“Heheheheheheh.”

Şoförün kendi yaptığı ve çok orijinal bulduğu kelime geyiğinden benim

de etkilenmemi beklediğini belirten bakışları üzerime doğrulunca neza-keti elden bırakmayan ve seviyeli bir biçimde;

“Ehe ehe, evet komikmiş gerçekten...” tepkisini verdim tüm hanım hanımcıklığımla.

Şoförün yılışık bir tip olduğu kesinleşmişti. Suratına aptal bir gülümseme oturtmuş, ıslık çalarak radyodaki türküyü eşlik edişinden hiç hoşlanmamıştım.

Kendi kendime;

“Gardımı alıp ‘Kalkan’larımı açsam hiç fena olmayacak!” dedim ve cep telefonumu elime alıp sorgusuz sualsiz arayabileceğim yakınlıkta arkadaşlarımdan birini aradım.

Gelecek sayımızın konusu,

“gelişen teknoloji hayatımızı nasıl etkiliyor, nasıl etkileyecek?”

Bu konuyla ilgili yazı, çizim ve fotoğraflarınızın *de/da*'da yayımlanmasını isterseniz, eserlerinizi lütfen **9 Temmuz Pazartesi** gününe kadar *irmak@de-da-dergi.com* adresine gönderin.

Saha araştırmasına dayalı yazılar için telif ücreti ödenecektir. Fikirlerinizi yukarıdaki E-mail adresine gönderebilirsiniz.

Follow me!
@happyceramics

www.dedadergi.com

/dedadergi

@dedadergi

@dedadergi